

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Radek Pavlovič

**Personální politika Československého rozhlasu
v letech 1945 – 1948**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Radek Pavlovič**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

PAVLOVIČ, Radek. *Personální politika Československého rozhlasu v letech 1945 – 1948*. Praha, 2014. 77 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Abstrakt

Cílem předkládané práce je popsat, jak Komunistická strana Československa dokázala v letech 1945 až 1948 ovlivňovat personální politiku Československého rozhlasu a tím zasahovat do podoby rozhlasového vysílání. Práce se v úvodních kapitolách zaměřuje na politicko-ekonomický vývoj Československa po roce 1945, přičemž významná část textu popisuje parlamentní volby v květnu 1946. V dalších kapitolách je popisován vývoj tuzemských médií, která získala po válce zcela novou společensky odpovědnou roli. V poválečném Československu zároveň převládl názor, že média nesmějí být do budoucna předmětem nekontrolovatelného podnikání, ale naopak by měla podléhat dohledu státu. Stěžejní část práce popisuje poválečný vývoj rozhlasu. Tehdy jediné masové médium získalo po roce 1945 rovněž novou roli – jestliže v minulosti plnilo vysílání především funkci zábavní, během třetí republiky se stalo důležitým organizátorem veřejného života. Z uvedených okolností také vyplynul zájem různých mocenských skupin o získání vlivu v rozhlase. Úspěšně se v rozhlase prosadili především komunisté. Situaci jim usnadňoval fakt, že ve vedení rozhlasu obsadili hned několik zásadních funkcí. Současně s tím zasahovali do rozhlasového vysílání systematickou aktivitou silného aparátu – od ministerstva informací, přes revoluční rozhlasovou radu až po rozhlasové komise při Ústředním výboru Komunistické strany Československa. Vliv komunistů v rozhlase byl velkým tématem pro tuzemský tisk, který tuto skutečnost často kritizoval. Převratem v únoru 1948 komunistické aktivity vyvrcholily.

Abstract

The aim of this work is to describe how the Communist Party of Czechoslovakia influenced the personnel policy of the Czechoslovak Radio and thereby interfered into radio broadcasting in the years 1945 - 1948. In the introductory chapters thesis focuses on political and economic developments in Czechoslovakia after 1945, with a significant part describing the parliamentary elections in May, 1946. In the following chapters thesis describes the development of media, which had entirely a new socially responsible role. At the same time in the post-war Czechoslovakia there was a prevailing opinion that the media should not be a subject of uncontrolled business anymore, but rather should be under state control. The main part of the thesis describes the development of Radio. At that time the only mass medium also obtained a new role - in the past broadcasting had primarily a entertainment feature, during the Third Republic Radio became an important organizer of public life. Under the circumstances various groups had an interest to gain influence in Radio. Mostly communists were successful. It was easier, because they managed to occupy several crucial functions of the management of Radio. At the same time they interfered with a strong apparatus - from the Ministry of Information, through the Revolutionary radio board to the Radio commissions at the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. Communist influence in Radio was a big issue for democratic media. Coup in February 1948 completed communist activities.

Klíčová slova

Český rozhlas, rozhlasové vysílání, Komunistická strana Československa, poválečná média, 1945 – 1948, propaganda, třetí republika

Keywords

Czech Radio, radio broadcasting, Communist Party of Czechoslovakia, post-war media, 1945 – 1948, propaganda, the Third Republic

Rozsah práce: 130 756 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. 5. 2014

Radek Pavlovič

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Radek Pavlovič

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2010

E-mail diplomantky/diplomanta:

radek.pavlovic@gmail.com

Studijní obor/typ studia:

Mediální studia

Předpokládaný název práce v češtině:

Personální politika v Československém rozhlasu v letech 1945 - 1948

Předpokládaný název práce v angličtině:

Personnel policy in Czechoslovak radio 1945 - 1948

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012):

LS 2012

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

Práce se zaměřuje na personální změny v Československém rozhlasu v letech 1945 až 1948, které ovlivnil vzrůstající vliv Komunistické strany Československa. Cílem práce je tedy popsat, díky jakým mechanismům se KSČ dařilo obsazovat důležitá místa v ČRo na úkor ostatních politických subjektů, přestože politický systém poválečné třetí republiky byl demokratický.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

Teoretická východiska práce

- Vymezení tématu práce, problematiky, definice pojmů

- Metodologie

Vlastní výzkum

- Personální změny v ČRo bezprostředně po válce

- Personální změny v ČRo před rokem 1948

- Personální politika ČRo v roce 1948

- Role ministerstva informací

Interpretace

Závěry

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude analyzován):

Fond ministerstva informací v Národním archivu

Fond ÚV KSČ v Národním archivu

Archiv Českého rozhlasu

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Studium literatury a dokumentů (např. z archivu Českého rozhlasu)

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BROD, T.: Operace Velký podvod. Cesta československých komunistů k moci v letech 1945-1948 I. Praha, 1990

Kniha popisuje situaci v poválečném Československu, kdy se osvobozená země zbavuje nacistů a kolaborantů. Dílo se věnuje především československým komunistům a jejich vzestupu, vítězství ve volbách v roce 1946 a postupnému získávání moci.

BROD, T.: Triumf a zkáza. Cesta československých komunistů k moci v letech 1945-1948 II. Praha, 1991

Druhý díl knihy popisuje poválečná léta v Československu, kdy komunisté získávají stále větší vliv, který je nakonec dovede k vítězství ve svobodných volbách v roce 1946 a později k převratu v únoru 1948.

JEŠUTOVÁ, E. a kol.: Od mikrofonu k posluchačům. Praha, 2003

Kniha popisuje jednotlivé etapy vysílání a dění v rozhlasu od začátku 20. let po současnost. Devět autorů v devíti kapitolách podrobně popisují historii rozhlasu. Text doprovázejí fotografie a přílohy: kalendárium, technický slovníček, pořady, ředitele

a názvy instituce, loga atd.

KAPLAN, K.: Československo v letech 1945 - 48. Praha, 1991

Text obsahuje podrobné výpisky ze skript Karla Kaplana, které se zabývají obdobím tzv. třetí republiky. Informuje o ekonomické situaci republiky, politických změnách a parlamentních volbách. Popisuje jednotlivé politické strany, i důsledky voleb. Přibližuje slovenský podzim roku 1947 a události února 1948 v Československu

KÖPPLOVÁ, Barbara a kol.: Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. Praha, Karolinum 2003

Publikace je rozdělena do třech samostatných částí: dějiny rozhlasu v datech, dějiny televize v datech a vývoj mediálního práva v datech,

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945 - 1947. Praha : Academia, 1991.

Kniha popisuje první roky po druhé světové válce, kdy docházelo k odsunu německého obyvatelstva.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Fous, Lukáš: Reflexe politických událostí ČSR v interpretaci Československého rozhlasu (MU v Brně, 2008)

Holomek, Ondřej: Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945–1953 (UK v Praze, 2008)

Škarda, Petr: Regulace tištěných médií ze strany ministerstva informací a ÚV KSČ v roce 1948 (MU v Brně, 2010)

Datum / Podpis studenta/ky

9.6.2011

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT

Obsah

1. ÚVOD, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, STRUKTURA PRÁCE.....	2
1.1 Výzkumné otázky	2
1.2 Výzkumná metoda	3
1.3 Struktura práce	4
2. SHRnutí DOSAVADNÍCH POZNATKŮ K TÉMATU.....	5
3. NÁSTIN DĚJINNÉHO KONTEXTU.....	7
3.1 SVĚT PO ROCE 1945	7
3.2 ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945 – 1948	7
3.2.1 <i>Poválečné hospodářství v Československu</i>	10
3.2.2 <i>Volby v roce 1946</i>	11
3.2.3 <i>Povolební vývoj</i>	14
4. MÉDIA V ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945.....	18
4.1 POSTAVENÍ MÉDIÍ V LEGISLATIVĚ	18
4.2 STAVOVSKÁ ORGANIZACE NOVINÁŘŮ	21
4.2.1 <i>Vliv novinářské organizace na práci novináře</i>	22
4.3 OČISTA OD KOLABORUJÍCÍCH NOVINÁŘŮ	25
4.3.1 <i>Koncept očisty novinářského stavu</i>	29
5. POVÁLEČNÝ ROZHlas.....	32
5.1 KONCEPCE ROZHlasU	33
5.2 OBNOVA ROZHlasU	35
5.3 LIBERÁLNÍ OČISTA ROZHlasU.....	36
5.3.1 <i>Nejznámější kolaboranti – Alois Kříž a Josef Opluštil</i>	38
5.4 PRORŮSTÁNÍ VLIVU KOMUNISTŮ V ROZHlASE	40
5.4.1 <i>Ohlasy na „komunistický rozhlas“</i>	41
5.4.2 <i>Rozhlasový odbor ministerstva informací</i>	43
5.4.3 <i>Revoluční závodní rada</i>	44
5.4.4 <i>Rozhlasová komise při kulturně-propagačním a ideologickém oddělení ÚV KSČ</i>	45
5.5 OVLIVŇOVÁNÍ PERSONÁLNÍ POLITIKY ROZHlasU	55
5.6 ÚNOR 1948	57
5.7 ČESKOSLOVENSKÝ ROZHlas PO ÚNOROVÝCH UDÁlostECH 1948	61
5.7.1 <i>Prověrky a kádrování</i>	63
ZÁVĚR.....	69
SUMMARY	69
POUŽITÁ LITERATURA.....	74

1. Úvod, výzkumné otázky, struktura práce

Československý rozhlas patřil v poválečném Československu k nejsilnějším prostředkům masového působení. Z toho mimo jiné vycházela jeho nová role – zatímco prvorepublikový rozhlas měl především bavit a vzdělávat, poválečný rozhlas dostal za úkol informovat, organizovat a celkově se podílet na obnově válkou zničené země. Díky svému vlivu se logicky rozhlas stal klíčovou institucí, kterou se snažily různé mocenské skupiny během období takzvané třetí republiky získat na svou stranu. Tato práce si dává za cíl ukázat, jak Komunistická strana Československa – pravděpodobně nejvýraznější „mocenská skupina“ té doby – zasahovala do dění v Československém rozhlase právě v prvních třech poválečných letech. Hlavním smyslem práce je odhalit, jakými instrumenty komunisté ovlivňovali především personální politiku rozhlasu a následně tak ovlivňovali podobu rozhlasového vysílání.

V této souvislosti se ovšem nutně popsat dobu, o které práce pojednává. Z toho důvodu je součástí práce politicko-ekonomický vývoj poválečného Československa. Tehdejší společnost se po zkušenostech z druhé světové války a obecně také po prožitém zklamání z demokracie západního typu upnula na levicovou politiku. Ideálem se stala socialistická společnost. Jejím budování se mělo vše podřídit, a to včetně médií. Oproti minulosti neměla média zůstat předmětem nekontrolovaného podnikání, naopak měla pod dohledem státu propagovat budovatelskou politiku. Tato práce by měla ukázat, jakým způsobem se tato nová role médií projevovala v Československém rozhlase.

1.1 Výzkumné otázky

- Základní výzkumná otázka
 - Jakým způsobem Ústřední výbor Komunistické strany Československa ovlivňoval personální politiku Československého rozhlasu v letech 1945 až 1948?
- Z toho odvozené otázky
 - Jak se změnilo postavení rozhlasu v poválečných letech?

- Jakým způsobem do fungování Československého rozhlasu zasahovala KSČ?
- Jak se změnilo postavení novinářů v poválečných letech?
- Jak se změnila tuzemská média během prvních tří poválečných let?

1.2 Výzkumná metoda

Stěžejní část diplomové práce spočívala v práci s pramenným materiálem. S jeho pomocí bylo cílem poznat, pochopit a následně spojit do souvislostí historické události. Pracovní postup byl zvolen na základě přímé metody historické analýzy, která je vhodná především pro ty autory, jejichž záměrem je prostý popis historické skutečnosti. Tato metoda závisí na shromáždění a studiu relevantních pramenů. S tím je ovšem spjatá také jejich spolehlivost.

Je pochopitelně nezbytné, aby každý historik ověřoval a nezapomněl zohledňovat věrohodnost veškerých zdrojů, se kterými pracuje. V potaz je nutné brát především problematiku autorství, doby a účelu vzniku, jeho příjemce a podobné okolnosti. Materiály použité v této práci jsou institucionální povahy a pocházejí z Národního archivu v Praze. Při zpracovávání tématu byly využity zdroje, které vznikaly v totalitním Československu. V této souvislosti bylo nezbytné ověřovat každou informaci, zda nejde o známku tendenčního textu.

Pro účely této práce byla ovšem využita také metoda nepřímá. V tomto případě hrají roli obecné poznatky historické vědy, obecné znalosti souvislostí historického vývoje apod.

Diplomová práce pracuje s diachronním přístupem, což je sledování proměn za určité časové období. V našem případě je časový úsek vymezen naprosto striktně roky 1945 a 1948. Nicméně při popisování těchto tří let nelze opomenout období, které sledovanému úseku předcházelo, respektive ho následovalo, aby bylo možné celou problematiku pochopit v širším kontextu.

Práce jako taková v sobě zahrnuje prosté sledování a zachycování událostí tak, jak po sobě následovaly, avšak v rámci jednotlivých kapitol. Pro uvedení do souvislostí

často nebylo možné postupovat jinak, než každou další kapitolu začít znovu rokem 1945.

Práce s historickými prameny předpokládá induktivní metodu, tedy přecházení od jednotlivých faktů k obecnějším údajům. Stejně tak pracuje s deduktivní metodou, tedy schopností logického uvažování, a na jeho základě vyvození závěrů.

1.3 Struktura práce

Práce věnující se personální problematice Československého rozhlasu v letech 1945 až 1948 je rozdělená do pěti hlavních kapitol, které se dále dělí do několika podkapitol. Úvodní část přibližuje zkoumanou problematiku a výzkumnou metodu, určuje výzkumné otázky, které by měla práce zodpovědět.

Druhá kapitola přibližuje, jakým způsobem je vybrané téma doposud zpracováno. Uvedeny jsou také archivní fondy a další zdroje, ze kterých práce vychází.

Třetí kapitola se věnuje historickému kontextu. Podstatnou část kapitoly se věnuje poválečnému Československu, a to především stavu tuzemského hospodářství. Z politických událostí popisuje především nejdůležitější mezník v poválečných dějinách země – volby v květnu 1946. Poslední část kapitoly se pak zabývá Československem v období po volbách 1946 až do únorového puče v roce 1948.

Čtvrtá kapitola této diplomové práce se už týká samotné problematiky poválečných médií. Média po roce 1945 jsou zde rozebíraná z několika úhlů, tomu také odpovídají názvy podkapitol. Zatímco první podkapitola se zabývá legislativním ukotvením médií (zde je popisován vliv ministerstva informací na fungování médií, v obecnější rovině se v této podkapitole rozebírá problém vlivu státní moci na podobu médií), další kapitola se věnuje zásadní proměně role novináře po roce 1945. Následující podkapitoly se věnují potrestání kolaborujících novinářů a celkovému konceptu očisty novinářského stavu v prvních poválečných letech.

Pátá kapitola je stěžejní část diplomové práce – věnuje se přímo Československému rozhlasu v letech 1945 až 1948. Úvodní podkapitoly pojednávají

o obnově rozhlasu, ale také o nové roli instituce v poválečné společnosti. Další z podkapitol se zabývá liberální očištěnou rozhlasu. Následují podkapitoly, které se zaměřují už výhradně na vliv komunistů na rozhlas, ať už prostřednictvím rozhlasového odboru ministerstva informací, Rozhlasové revoluční závodní rady, nebo případně Rozhlasové komise při kulturně-propagačním a ideologickém oddělení ÚV KSČ. Kapitulu uzavírá popis událostí v rozhlasu po únorových událostech 1948.

Závěrečná kapitola je shrnutím zjištěných faktů. Zde jsou zodpovězeny úvodní výzkumné otázky.

2. Shrnutí dosavadních poznatků k tématu

Téma vlivu komunistů v Československém rozhlasu po roce 1945 bylo doposud zpracováno v několika textech. K nejcennějším zdrojům informací patří diplomová práce Ondřeje Holomka z roku 2007 s názvem *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953*. Tato práce se stala klíčovým textem pro pochopení fungování ministerstva informací, které do chodu rozhlasu významně zasahovalo. Holomkova práce je přínosná i tím, že odkazuje k dalším důležitým historickým pramenům.

Období poválečného třiletí v rozhlasu je v obecnější rovině popsáno ve stati *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*, kterou historička Eva Ješutová přispěla do obsáhlé knihy *Od mikrofonu k posluchačům*. Díky textu Evy Ješutové se výzkumná část posunula o velký kus kupředu.

Zajímavými informacemi do kapitoly o očiště rozhlasových novinářů po roce 1945 přispěla práci také kniha *Protektorátní rozhlasový skeč* Radka Žitného.

Pro další informace bylo samozřejmě nezbytné vyhledat materiály v Národním archivu. Jako nejpřínosnější se ukázal fond ÚV KSČ věnovaný kulturně-propagační a ideologické politice strany, který popisoval vznik a fungování takzvaných rozhlasových komisí. Zároveň tím odhalil, že rozhlas byl pro komunisty skutečně

důležitým médiem. Zajímavé informace poskytl i fond ministerstva informací (přiblížil například osudy jednotlivých osobností rozhlasu).

Zmíněné fondy práci zdatelně posunuly kupředu, a to i přesto, že v případě fondu ministerstva informací se řada klíčových dokumentů evidentně nedochovala. Je ovšem třeba dodat, že kapitoly věnující se rozhlasovému odboru patřily mezi ty vůbec nejzachovalější.

Dalším zdrojem informací byl také archiv Českého rozhlasu, ačkoliv zmapované fondy měly spíš doplňující funkci. Okrajově a rovněž spíš k dokreslení celkové situace posloužil i fond v Národním archivu věnovaný ministru informací Václavu Kopeckému.

Nebylo by však jednoduché pochopit poválečný vývoj rozhlasu bez obecnějších informací o fungování tuzemských médií. Tyto informace jsou k nalezení například v práci Petra Bednaříka *Český tisk v letech 1945 – 1948*, která je součástí knihy *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. Stejně přínosný byl také text od Karla Zierise *Nové základy českého periodického tisku*. Obdobné téma je také k dispozici ve stati *Řízení českých médií v letech 1945 – 1948* od autorů Petra Bednaříka a Jana Cebeho, přestože má text coby příloha *Sborníku Národního muzea* z roku 2006 pouze čtyři stránky. Tématu poválečné očisty novinářského stavu se pak věnuje text už zmiňovaného Jana Cebeho s názvem *Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů*.

Přínosná byla ještě další dvě díla – *Dějiny českých médií 20. století* od Jakuba Končelíka, Petra Orsága a Pavla Večeři a *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo* od Barbory Köpplové. Celkový obraz dokázal doplnit o zajímavá fakta také Vladimír Hudec v knize *Z historie naší novinářské organizace*. V tomto případě však bylo nutné brát určité informace s rezervou vzhledem k faktu, že kniha vyšla v roce 1987 – tedy ještě v době komunistického režimu, kdy některé obsažené informace mohly být účelově zkresleny.

Součástí této práce jsou kapitoly, které zasazují sledovanou problematiku do historického kontextu. Jako vhodný autor se v tomto případě ukázal historik Karel Kaplan, který tehdejší atmosféru komplexně popsal v knize *Československo v letech 1945 – 1948*. K tématu voleb v roce 1946 byl velmi přínosný pátý díl knihy

Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu autorů Jiřího Kociana, Jaroslava Pažouta a Jakuba Rákosníka, který velice detailně popsal všechny události související s květnovými volbami. Zajímavým autorem pro celkové pochopení tehdejší politické atmosféry byl Jan Rataj, který sledované období popsal v knize *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)*.

Další uvedené zdroje a prameny zastaly spíš doplňující funkci.

3. Nástin dějinného kontextu

3.1 Svět po roce 1945

Osmý květen 1945 byl v Evropě významný den. Kapitulací fašistického Německa zde skončila druhá světová válka. V samotném závěru války podepsaly mocnosti (Sovětský svaz, Spojené státy americké a Velká Británie) takzvanou Deklaraci o svobodné Evropě. Ta měla kromě jiného zaručit, že na všech osvobozených evropských územích proběhnou demokratické volby. Současně s tím se mocnosti zavázaly pomáhat národům osvobozeným od nacistů.

Evropský kontinent se po válce rozdělil na zájmové sféry vlivu jednotlivých mocností. Ve střední a východní Evropě byl patrný zásadní posun nalevo politického spektra a vliv Sovětského svazu. Názorové rozdělení Evropy bylo jasné patrné podle postoje jednotlivých evropských států k takzvanému Plánu evropské obnovy (též Marshallově plánu).

3.2 Československo v letech 1945 – 1948

Československo v letech 1945 až 1948 (někdy označované jako období třetí republiky) se dá shrnout do několika vět. Ideálem se stala levicová politika krácející ke spravedlivějšímu společenskému systému (tím ostatně Československo kopírovalo celoevropský trend). Politika prorůstala do všech oblastí veřejného života. Ekonomiku měly nastartovat rozsáhlé reformy, mezi něž patří například znárodnování hospodářství.

Země se snažila co nejrychleji vypořádat s uplynulou totalitou. Tato kapitola má za cíl přiblížit politicko-ekonomické pozadí této doby.

Poválečné uspořádání Československa začalo získávat jasnější obrysy v podstatě ještě před koncem druhé světové války. První jednání mezi západním a východním exilem se odehrálo 22. – 29. března 1945. Na půdě československého velvyslanectví v Moskvě vznikl první oficiální návrh vládního programu. Na další jednání se vyjednávači sešli začátkem dubna 1945 v Košicích. Prezident republiky Eduard Beneš zde jmenoval první vládu Národní fronty. Všech šest politických stran - jmenovitě Československá strana sociálně demokratická, Komunistická strana Československa, Československá strana národně sociální, Československá strana lidová, Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana - do vlády nominovalo své tři zástupce. Těchto osmnáct vládních politiků pak doplnilo dalších sedm odborníků. První poválečnou vládu, složenou z šestnácti Čechů a devíti Slováků, vedl sociálně demokratický politik Zdeněk Fierlinger.

Od začátku moskevských jednání měla rozhodující sílu Komunistická strana Československa. Ta také potvrdila svou moc, když se dokázala prosadit vůči londýnskému Prozatímnímu státnímu zřízení a vyhlásila svůj vládní program. Východoslovenské město, kde se finální schůzka odehrála, dalo vládní politice označení Košický vládní program.

Schválený dokument se stal výchozím bodem pro dalekosáhlé změny v mocensko-politické a především pak sociálně-ekonomické sféře. Text zdůrazňoval základní priority demokratické obnovy, zároveň ale s heslem „*Ve prospěch všech vrstev pracujícího lidu*“ obsahoval celou řadu prvků blízkých socialistickému uspořádání.¹ V ekonomické části vládní program apeloval na co nejrychlejší obnovu válkou zničeného národního hospodářství a položení základů nové sociální politiky.

¹ Srv. *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974.

Československo se mělo orientovat především na Sovětský svaz, doslova se v programu zavázalo k „*nejtěsnějšímu spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě*“.²

Text programu se navíc zabýval tím, jak by měl stát naložit s majetkem zrádců. Dokument v této souvislosti hovoří o majetku „*Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů*“.³

Košický vládní program řešil také otázku vnitřní politiky. Mezi zásadní opatření patřil zákaz činnosti všech fašistických organizací a politických stran kolaborujících s fašismem. Za nezbytné se pokládalo očistit státní aparát.

Fierliengerova vláda se přesunula z Košic do Prahy krátce po skončení války. Hned 10. května 1945 začala úřadovat z československé metropole. V obcích a okresech po celé zemi byly zřizovány národní výbory – další instrument moci podle Košického vládního programu. Většinu národních výborů obsadili komunisté. Do procesu takzvané národní očisty se zapojily také takzvané *Revoluční gardy*. Počínaje 12. květnem se postupně rušily ozbrojené jednotky, stojící mimo armádu, policii a četnictvo. Všechny složky časem nahradil nově vznikající útvar *Sboru národní bezpečnosti (SNB)*. Jedinou ozbrojenou složkou mimo armádu a SNB zůstaly závodní stráže ve větších závodech.

Na konci srpna 1945 byl dekretem zřízen zákonodárný sbor Československa. Cílem takzvaného *Prozatímního národního shromáždění* bylo přechodné fungování zákonodárné moci do zvolení *Ústavodárného národního shromáždění*. Volbu a činnost *Prozatímního národního shromáždění* ústavně definoval dekret prezidenta republiky.

Prozatímní vláda řídila zemi pomocí prezidentských dekretů až do 28. října 1945. Tehdy byl ustanoven prozatímní parlament Národního shromáždění. Do prvního Národního shromáždění se volilo nepřímou volbou prostřednictvím národních výborů.

² Tamtéž Bod IV.

³ Tamtéž Bod V.

Všechny strany měly v třisetčlenném poslaneckém sboru zhruba padesát svých zástupců. Díky silnému zastoupení svých straníků na národních výborech měli komunisté dvojnásobný počet poslanců oproti ostatním stranám. Ustavující schůze Prozatímního národního shromáždění z již zmiňovaného 28. října 1945 zvolila předsedou národního socialistu Josefa Davida, potvrdila dřívějšího exilového prezidenta republiky Eduarda Beneše ve funkci hlavy státu a vyslovila důvěru Fierlingerově vládě. V lednu 1946 Národní shromáždění potvrdilo ratifikaci všechny dosavadní dekrety.

3.2.1 Poválečné hospodářství v Československu

Poválečné hospodářství bylo silně poznamenané válkou. Výroba se kompletně orientovala na zbrojní průmysl. Infrastruktura celého státu nefungovala. Před nově vzniklou vládou tak stálo několik nelehkých úkolů, např. obnovit komunikační sítě a všechny služby.

Pro rychlejší obnovu hospodářství bylo například potřeba uskutečnit měnovou reformu. K ní nakonec došlo v první listopadový den roku 1945. Výraznou změnou prošlo také zemědělství, kde už na jaře 1945 odstartovala pozemková reforma. V červnu 1945 pak byl vydán dekret o urychleném rozdělení zkonfiskovaného majetku. Při této akci celkem jedna třetina veškeré půdy změnila majitele.

Předseda třetí vlády Národní fronty a šéf komunistů Klement Gottwald představil v roce 1946 takzvaný *Budovatelský plán*. Program, který v návaznosti na Košický vládní program rozvíjel socialistické prvky fungování státu, počítal do dvou let s novou ústavou a s hospodářským plánem na léta 1947 a 1948. Cílem hospodářského plánování bylo překročit o deset procent průmyslovou výrobu v roce 1937. Součástí plánu mělo být vyrovnání předválečné úrovně prakticky ve všech možných oborech, industrializace Slovenska a rozvoj klíčových průmyslových odvětví typu hutnictví nebo energetiky.

Celková životní úroveň rostla, ceny zboží klesly, zvýšily se rodinné přídatky, apod. V roce 1947 ale zasáhlo Československo mimořádné sucho a následně i katastrofální neúroda. Po odmítnutí Marshallova plánu navrhli komunisté financovat mimořádně nepříznivou úrodu v zemědělství za pomoci výnosů z tzv. milionářské

dávky. Návrh zdanit majetek 35 tisíc milionářů podpořila Ústřední rada odborů, ale ministři ostatních stran návrh zamítli. KSČ proto uzavřela dohodu se sociálními demokraty a společně pak milionářskou daň v září 1947 schválili.

3.2.2 Volby v roce 1946

Důležitým mezníkem ve vývoji takzvané třetí republiky byly bezpochyby volby v květnu 1946, které ještě znásobily tlak komunistů na určité úřady a na vybraná média.

Volby do Národního shromáždění, vypsané na neděli 26. května 1946, byly první demokratické volby od roku 1935. O hlasy voličů mohly usilovat jen strany Národní fronty – čtyři strany v Česku a čtyři na Slovensku.

Všechny strany si uvědomovaly důležitost voleb. Podle Lidovců šlo o nejzávažnější volby v dosavadní historii republiky, protože z nich mělo vzejít ústavodárné národní shromáždění, které dá zemi novou ústavu.⁴ Lidovci posléze vyzývali veřejnost, aby šla volit, protože bude „*rozhodovat o parlamentu, na němž je závislá budoucnost národa, budoucnost republiky*“.⁵

Výstižný komentář publikoval ústřední lidovecký deník *Lidová demokracie*, který volby označil za „*boj, ve kterém jde o demokracii v ČSR*“.⁶ Exilový ministr financí dr. Karel Ladislav Feierabend se zase obával, že jde o volby, které „*rozhodnou o tom, jestli ještě někdy budeme volit svobodně*“.⁷ O důležitosti květnové neděle roku 1946 nikdo nepochyboval.

Poválečný volební zákon ponechal v platnosti princip poměrného zastoupení podobně jako vázané kandidátky a stejný počet poslanců, na druhou stranu ale neobnovoval Senát coby druhou komoru parlamentu. Snížila se také hranice aktivního a pasivního volebního práva. Nová úprava snižovala právo volit od 18 let

⁴ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 177.

⁵ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 177.

⁶ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 177.

věku u aktivního, a od 21 let u pasivního volebního práva. Novinkou bylo zavedení voličských průkazů, které občanům umožnily volit mimo trvalé bydliště. Poprvé v novodobé historii také dostali volební právo příslušníci armády a policie. Je třeba zmínit dvě základní fakta – zaprvé byly zakázány velké strany jako agrárníci, živnostníci, národní demokraté a další; zadruhé tehdejší volební zákon ustanovil volební povinnost – každý občan musel jít k volbám. Kvůli volební povinnosti byly na popud komunistů zavedeny takzvané bílé lístky, které měly sloužit voličům jako „*možnost projevit nesouhlas se stávajícím režimem a politickými stranami*“.⁸

Pokud pomineme kandidaturu výhradně stran Národní fronty a existenci bílých lístků, poválečné volby se navíc vyznačovaly zvláštními komisemi, které mohly některým lidem zabránit volit. Umožňoval to vládní předpis č. 28/1946 Sb. o *úpravě státních seznamů voličských*.⁹ Díky němu se zřizovaly při okresních národních výborech komise, které prověřovaly osoby na voličských seznamech. Kdo z různých důvodů nevyhovoval, nemusel dostat právo volit.

Ačkoliv se politické strany dohodly, že volební kampaň bude vedena slušně a bez vzájemného napadání, ve skutečnosti strany proti sobě útočily, přičemž většinou šlo o útoky v rovině demokraté versus komunisté a jejich spojenci.

Komunisté nakonec zvítězili drtivým ziskem více než 40 procent hlasů. Na Slovensku zvítězila s 62 procenty hlasů Demokratická strana, komunisté zde získali 30 procent hlasů. V Česku byli nejúspěšnější komunisté v Ústeckém kraji, kde získali více než 56 procent hlasů, na druhém místě v Kladenském kraji (přes 53 procent hlasů) a na třetím v Karlovarském kraji (přes 52 procent hlasů). Slabý výsledek měla sociální demokracie, která překročila dvacetiprocentní hranici pouze ve dvou krajích – Ostravském a Opavském. Přepočítáno na křesla získali komunisté 114 křesel z celkových 300. Druhý nejvyšší počet hlasů obdrželi národní socialisté, a tudíž získali 55 křesel. Lidovci získali 46 poslaneckých křesel a sociální demokracie 39 křesel. Na Slovensku získala Komunistická strana Slovenska pouze 21 mandátů.

⁷ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 178.

⁸ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 179.

⁹ *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-28>>

Demokratické strany zažily zklamání. Lidovecký ministr František Hála hledal důvody komunistického triumfu v osvobození Rudou armádou. Podle něj šlo o jakýsi projev díky: „*Nesmíme zapomínat také to, že komunisté nešli do voleb s programem protináboženským, také získali hlasy mnohých katolíků. Další okolnost v tom, že jako nejsilnější strana dávala určitě možnosti lidem, který byli ochotni pro hmotný zájem zapomenout na duchovní poslání*“.¹⁰ Ministr spravedlnosti a národní socialista Prokop Drtina zase ve svých pamětech uvedl, že výsledek voleb podstatně ovlivnila „*víra v lepší sociální podmínky životní, jež slibuje komunismus*“.¹¹ Novinář a publicista Pavel Tigríd naopak ve svém komentáři *Mravní profil voleb* z 1. června 1946 uvedl, „*že masa komunistů s sebou strhla hodně lidí, kteří se rozhodli přidat ke komunistické myšlence z osobního prospěchu nebo jednoduše ze strachu*“.¹²

Důvodů, proč zvítězili právě komunisté, je hned několik. Disponovali značným vlivem v masových organizacích a odborech, a také ovládali činnost důležitých ministerstev (vnitřní, zemědělství a informací). Nezanedbatelný podíl na celkové situaci měla i dobová atmosféra ve společnosti, která stejně jako kdekoliv v Evropě tíhla po válce více k levici. K tomu připočítejme pečlivě připravenou kampaň a velkou členskou základnu, o kterou se mohla KSČ opřít a která zajišťovala straně jistý zisk více než jednoho milionu hlasů. Především počet členů po válce vzrostl přímo raketově – zatímco za první republiky měli komunisté přibližně 28 tisíc členů, v roce 1946 jich byl milion. Exilový ministr financí Feierabend k tomu poznamenal ve svých pamětech: „*Mnozí, když viděli, jak si komunisté vedou a že mají za sebou Rudou armádu a Sovětský svaz, přidali se k nim, aby se dostali do vyšších pozic nebo zakryli škrálopuky z doby okupace. Komunisté ochotně přijímali každého, kdo se k nim hlásil, bez ohledu na to, jak se choval za nacistické okupace, a tak jejich řady rychle rostly*“.¹³

Pokud jde o kampaň, komunisté nic neponechali náhodě. Jak dokládají historické prameny, na volby se připravovali už od podzimu 1945. „*Organizační volební komise se scházela každý den pravidelně v devět hodin ráno. (...) Ústřední*

¹⁰ In: KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 184.

¹¹ Tamtéž.

¹² In: DRÁPALA, Milan. *Na ztraceně vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. s. 212.

¹³ In: KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 186.

*volební komise pak zřídila v každém volebním kraji ještě agitační volební komise. Postupně se tak utvářel mohutný aparát, který si kladl za cíl zapojit každého komunistu do voleb.*¹⁴

K propagaci komunistů byl dobře využitý i VIII. Sjezd KSČ na konci března 1946 v pražské Lucerně. Šlo o monstrózní akci, kterou se komunisté ještě dlouho před oficiálním zahájením předvolební kampaně snažili dokázat, že KSČ je silná strana celonárodního významu. Projevy ze sjezdu se pak tištěné šířily mezi voliči.

3.2.3 Povolební vývoj

System po volbách nepočítal s modelem koalice a opozice, ale s účastí všech stran ve vládě. Mělo dojít ke zjednodušení politického života, k omezení počtu politických stran, absenci faktické politické opozice a nebývalého posílení státní moci. Přesně z takového prostředí měl vzejít nový spravedlivější svět. Přední politici poválečné éry hovořili o systému, v němž by se mělo sdružit „*východní pojetí hospodářské rovnosti a sociální spravedlnosti se západním pojetím individuální plné svobody*“.¹⁵

Ministerským předsedou pověřeným sestavením vlády se stal komunist Klement Gottwald. Pokud jde o vládní křesla, komunisté jich získali celkem devět. Po čtyřech křeslech získali národní socialisté a slovenští demokraté. Dvě křesla zbyla na sociální demokracii. Pro ostatní strany zbyly funkce místopředsedů. Vládu doplňovali i dva nestraníci – ministrem národní obrany se stal Ludvík Svoboda, voják z povolání a mimo jiné hrdina bitvy u Sokolova, a ministrem zahraničních věcí Jan Masaryk. V případě Svobody existovalo podezření, že patřil k tajným členům KSČ.¹⁶

První měsíce po volbách se nesly ve znamení snah o spolupráci stran Národní fronty. Léto 1947 však bylo pro Československo složitým obdobím kvůli změně zahraničních vztahů. Problémy se objevily i na domácí scéně. Změny v hospodářské

¹⁴ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 186.

¹⁵ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 190.

¹⁶ LÁNÍK, Jaroslav. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2005. s. 278 – 279.

a sociální oblasti neměly dostatečný účinek. Například dělnictvo bylo nespokojené s úrovní mezd, ale také s nedostatečným zásobováním nebo vysokými cenami. Úředníci si zase stěžovali na nižší životní úroveň v porovnání s předválečným stavem. Rolníci se potýkali s cenovou politikou vlády a nedostatkem pracovních příležitostí v příhraničních oblastech.

V roce 1947 vzniklo takzvané *Informační byro komunistické strany*, organizace vytvořená sovětským vůdcem Stalinem, s cílem koordinovat činnost evropských komunistických stran, které československým komunistům dalo za úkol získat moc ve státě do svých rukou a definitivně tak zařadit Československo do sovětského bloku. Vlivem této změny se doposud přibližná jednota Národní fronty zcela rozpadla. Množily se spory a konflikty mezi KSČ a nekomunistickými stranami.

Vyhrocení politické krize přišlo v únoru 1948, kdy si ministři nekomunistických stran (lidovci, národní socialisté a demokratická strana) vyžádali prošetření nezákonné činnosti Státní bezpečnosti. Ministři národně socialistické strany podali demisi v této souvislosti 16. února 1948 a zároveň doufali, že vládní krizi tím vyřeší. Jen o den později se k nim připojili i ministři Československé strany lidové a Demokratické strany.

Komunisté na to reagovali vyvoláním masových shromáždění ve velkých městech. Předseda KSČ Klement Gottwald na těchto shromážděních deklaroval komunistický pohled na řešení vládní krize a zároveň vyzval organizace k založení akčních výborů Národní strany. Jen o den později se v Praze odehrál sjezd závodních rad a odborových skupin. Přibližně osm tisíc delegátů se tehdy vyslovilo většinou pro další znárodnování a především pak pro komunistickou variantu, tzn. přijetí demise ministrů, doplnění uvolněných postů komunisty a čistky v Národní frontě. Proti sjezdu se postavili například národní socialisté, když poukazovali na fakt, že odborové a závodní rady neměly k takovým požadavkům a aktivitám žádnou kompetenci.

Prezident Eduard Beneš mohl demisi demokratických ministrů odmítnout, čímž by donutil komunisty uposlechnout, případně převzít plnou odpovědnost za krizi. Jiným řešením mohlo být vypsání předčasných voleb a jmenování úřednické vlády. Demokraté spoléhali na Benešovo řešení tak, že ani nemobilizovali vlastní strany. Jak už bylo

řečeno výše, komunisté se naopak na mobilizaci mas soustředili a přivedli do „bojové pohotovosti“ celou stranu.¹⁷

Prezident Eduard Beneš ujistil představitele demokratických stran, že nebude jmenovat vládu, ve které by neměly zastoupení všechny strany. V Národní frontě už nebyla nekomunistická opozice. Akční výbory začaly provádět čistky ve veřejném životě. Na pokyn Ústředního výboru KSČ se začaly v různých městech zakládat Lidové milice. Brněnská Zbrojovka vyzbrojila milicionáře samopaly a puškami.

Dne 24. února byla krátce po poledni vyhlášena generální stávka, které se zúčastnilo na dva a půl milionů lidí. V Národní frontě došlo k zásadnímu názorovému posunu, když se ve vedení sociálních demokratů spojilo levicové křídlo se středem, aby se oba proudy vyslovily pro spolupráci s komunisty. Pravicové křídlo se tak dostalo do úplné izolace.

Beneš nakonec 25. února přijal demisi demokratických ministrů a zároveň podepsal komunistický návrh na novou vládu, který mu předložili Klement Gottwald, Antonín Zápotocký a Václav Nosek. Pětadvacetičlenný kabinet teď drželi komunisté většinou třinácti křesel. Další tři byli nestraníci a zbylé posty dostaly demokratické strany – ty však byly zcela pod vlivem KSČ. Moc v zemi tedy postupně přecházela do komunistických rukou. Komunisté během jara 1948 odstartovali řadu čistek, aby oslabili pozice svých protivníků. Takzvaná očista od nepřátelských elementů byla v podstatě zástěrka pro rozmetání demokratické občanské společnosti, stejně jako pluralitního systému a demokratického státního zřízení.¹⁸

Komunisté dále omezovali moc poslanců a politickou reprezentaci nekomunistických stran, majitelů znárodněných podniků a statků a představitelů nekomunistických ozbrojených organizací. Stejně čistky prováděli komunisté také v oblasti kultury, médií, školství, apod.¹⁹

¹⁷ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945 – 1948, I.část*. Praha: SPN, 1991. s. 151.

¹⁸ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)*. Praha: VŠE, 2003. s. 76.

¹⁹ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)*. Praha: VŠE, 2003. s. 77.

V květnu představili komunisté novou verzi ústavy, známou také jako *Ústava 9. května*.²⁰ Charakteristickým znakem ústavy je absence zmínky o vedoucí úloze KSČ.²¹ Ústava sice formálně zachovávala některé rysy pluralitní demokracie, jako je například oddělení státní moci, zakotvení základních práv a svobod nebo nezávislé soudnictví apod., skutečnost ale byla odlišná. Politické poměry byly v reálu úplně jiné, takže ústava se stala víceméně pouhou fikcí. Prezident Beneš ji odmítl podepsat.

Mezitím byly vyhlášeny další volby, konkrétně na 30. květen 1948. Tentokrát byla stanovena jen jedna kandidátní listina Národní fronty. Pro zdání demokratických principů v ní ještě zasedali lidovci a národní socialisté, ti ovšem neměli možnost aktivně působit. Sociální demokracie se krátce po únoru 1948 sloučila s komunistickou stranou.

Ve volbách dostali občané možnost vyjádřit svůj nesouhlas hozením bílého lístku, jako tomu bylo ve volbách v roce 1946. Ve volbách v roce 1948 tuto možnost využilo 9,32 % voličů v Českých zemích, na Slovensku pak 13,98 % voličů.²²

Později po volbách, konkrétně 7. června 1948, rezignoval na svou funkci prezident Eduard Beneš. Národní shromáždění o týden později zvolilo prezidentem Klementa Gottwalda. Do křesla předsedy vládního kabinetu usedl Antonín Zápotocký, dosavadní místopředseda vlády a předseda Revolučního odborového hnutí.²³

Komunistická strana Československa definitivně potvrdila mocenský monopol, který vydržel další čtyři desetiletí.

²⁰ Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948 [online]. 2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html>

²¹ Tamtéž.

²² PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. s. 26.

²³ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)*. Praha: VŠE, 2003. s. 83.

4. Média v Československu po roce 1945

4.1 Postavení médií v legislativě

Období let 1945 až 1948 patří z hlediska českých (československých) médií k přelomovému. Postavení novináře prošlo velmi dynamickým vývojem. Nejprve došlo k personální očiště tuzemských médií a k jejich restrukturalizaci (což v sobě zahrnuje například nové směřování stávajících tištěných titulů, zakládání zcela nových, případně obnova předválečných médií, ale také rušení některých protektorátních novin a časopisů). Dalším významným rysem poválečného třiletí je také nové pojetí fungování médií - zavádění centralizovaného systému kontroly a řízení.

Na mediální prostředí v Československu dohlíželo ministerstvo informací. Úřad zavedený teprve v květnu 1945 byl plně v moci KSČ. V čele úřadu stál přesvědčený komunist Václav Kopecký – dlouholetý redaktor Rudého práva, člen nejužšího vedení Komunistické strany Československa a jeden z autorů kulturně-politické části Košického vládního programu. Ministerstvo se podle médií rozdělilo na příslušné odbory. Václav Kopecký dokázal do vedoucích pozic příslušných odborů nalákat známé postavy kulturního světa – vedoucím tiskového odboru se stal František Bauer, publikační odbor vedl František Halas, filmový odbor dostal na starost Vítězslav Nezval, a nakonec o rozhlasový odbor se staral Ivan Olbracht. Ministerstvo kromě toho mělo ještě odbor pro kulturní styky se zahraničím, které vedl Adolf Hoffmeister.²⁴

Ministerstvo významným způsobem podporovalo tehdejší politiku takzvané lidové demokracie a budovatelských myšlenek. S tím úzce souvisí tlak na složení redakcí a nakonec i obsah samotných médií. Kopeckého resort rozpoutal řadu personálních čistek s cílem zaplnit redakce především komunisty. Cílem nebylo nic menšího, než získat absolutní nadvládu nad vším, co nějakým způsobem souviselo s tiskem, filmem a rozhlasem. V případě rozhlasu byl úřad mimořádně aktivní. Kupříkladu ve chvíli, kdy odstartovaly události února 1948, byl Československý rozhlas takřka úplně v moci komunistů a vysílal ve prospěch pučistů (viz dále).

²⁴ KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr a VEČEŘA, Pavel: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 115.

Prvním dokumentem, který určil nový směr a novou společenskou roli médií, se stal Košický vládní program. Pro další vývoj médií je v programu uveden zajímavý bod, který definuje, že média by měla sloužit „*ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu*“.²⁵ Média tak v osvobozené zemi nebyla považována za soukromé podnikání (pokud jde například i o vydávání tisku), ale měla se stát hlasateli státního zájmu. To hned v květnu 1945 potvrdila konference zástupců tisku při České národní radě.

Pro úplnost dodejme, že snaha do určité míry regulovat média prostupovala v podstatě celou společností. V poválečném tříletí panoval všeobecný názor, že také nezávislá média prosazováním svých soukromých zájmů přispěla k politické krizi předválečné republiky, protože upřednostňovala vlastní politiku a ignorovala národní zájmy.²⁶ „*Změny v oblasti žurnalistiky vycházely především ze zásady, kterou prosazovaly pokrokové síly v čele s Komunistickou stranou Československa: tisk se napříště nesmí stát předmětem výdělečného podnikání.*“²⁷

Ministerstvu informací se tím otevřela možnost, jak regulovat média. Kromě tiskovin Národní fronty, státních úřadů a veřejnoprávních institucí dostaly povolení k vydávání pouze korporace celonárodního významu a konkrétní masové a zájmové organizace, které prokázaly na vydávání veřejný zájem.²⁸ Kromě toho zanikl tisk zakázaných politických stran, jakými byli například agráři (zrušeny byly jejich deníky *Venkov* a *Večer*), tisk bulvární (například předválečné *Tempo*), tisk německý a další tituly (zmizela *Národní politika* nebo pronacistický a protižidovský *Arijský boj* atd.).²⁹ Na druhou stranu byly obnoveny tituly, které za protektorátu vycházet nemohly – *Právo lidu*, *Rudé právo*, *Národní osvobození*. Jiné listy existující za protektorátu musely například změnit název. Z někdejších *Lidových listů* tak vznikla *Lidová demokracie*, *České slovo* se pak přejmenovalo na *Svobodné slovo*, atd. Na trhu se ale objevily také zcela nové tituly jako *Práce*, *Mladá fronta* nebo *Zemědělské noviny*.³⁰

²⁵ Srv. *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974. bod XV.

²⁶ BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945 – 1948*. In: KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, PRÁZOVÁ, Irena a VYKOUKAL, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004. s. 132.

²⁷ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987. s. 73.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr a VEČEŘA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. s. 116.

Přeregistrování periodického tisku byla však pouze jednou z metod regulace ze strany ministerstva informací. Úřad využíval ještě další metody dohledu nad médií. Jiným způsobem byla legislativní úprava a institucionální kontrola mediálních obsahů. Existovaly k tomu různé právní páky - byla znovu obnovena nařízení a zákony z doby před rokem 1938 a s tím související *tiskový zákon č. 6/1863* (ten přímo povoloval dozor nad obsahem médií). Poválečná politická i společenská atmosféra byla natolik jiná, že k uplatnění předválečného řízení médií nedošlo. Komunisté zvolili odlišnou strategii. Díky ministerstvu informací v čele s Václavem Kopeckým totiž fakticky rozhodovali o osudu médií. Kopecký se tak veřejně hlásil k názoru, že média fungují v poválečném Československu na demokratických principech a jsou nezávislá. Zároveň ministerstvo informací pouze usměrňuje jejich tématickou agendu, když tisk instruuje, o čem se nemá psát z hlediska vyšších státních zájmů. To, co se výslovně má psát, ale neurčuje.

Realita byla však jiná, což v srpnu 1946 vystihl Pavel Tigríd ve svém komentáři *Je u nás svoboda tisku?*, když napsal: „*Nemáme dnes cenzury. To je nesporně velký pokrok. (...) Ale proti této jediné položce aktiv je řada zneklidňujících pasiv. I u nás po revoluci byly zakázány listy, jež se provinily kolaborací; to by bylo správné, pokud by tato zásada byla dodržena do všech důsledků a vznikly listy a revue nové, řízené novými lidmi a hledající své poslání v národním společenství. Místo toho se však jen jedna – nejmocnější – politická strana zmocnila vybudovaného aparátu, budov a tiskáren a takřka přes noc stala se politickým tiskovým magnátem, k němuž ostatní strany mohly jen vzhlížet s obdivem či závistí. Tento strýček magnát vydává řadu listů, jež s umíněností dětskou a dětinskou zároveň do dnešního dne předstírají svou nadstranickost, politickou nezaujatost a zpravodajskou objektivitu. Tak se stalo, že jediná politická strana ovládá neúměrně velkou část všeho tisku; a je velmi pravděpodobné, že tento nepoměr se dobou ještě zvětší zákazem nebo usměrněním časopisů politických odpůrců.*“³¹

³¹ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945 – 1948*. Praha: Prostor, 2000. s. 221 – 222.

4.2 Stavovská organizace novinářů

Neméně důležitým krokem v obnově médií bylo také ustavení řádné profesní organizace, která by zaštiťovala všechny novináře. V květnu 1945 byl ustaven *Přípravný výbor Svazu českých redaktorů*, aby se hned po měsíci změnil na *Svaz českých novinářů*. V přípravném výboru byli zastoupeni lidé z *Rudého práva*, *Práva lidu*, *Svobodného slova*, *Lidové demokracie*, tiskového odboru ministerstva informací a zástupci novinářů účastnících se zahraničního odboje.

V březnu 1946 se uskutečnila valná hromada, na níž byly přijaté stanovy zájmové organizace, a předsedou Svazu se stal Otakar Wunsch. Valná hromada navíc vyjádřila podporu poválečné koncepci nesoukromého tisku, kterou uplatňovalo ministerstvo informací. V rámci valné hromady se svaz zavázal dbát o vzdělání novinářů prostřednictvím nově založené Vysoké školy politické a sociální.

Z legislativních změn, které se přímo dotýkaly novinářského svazu, je bezesporu nejdůležitější zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů.³² Rozsáhlý dokument schválený 28. května 1947 zasáhl velmi významně do výkonu žurnalistické profese. Jako příklad jmenujme několik zásadních regulí, které ze zákona vyplývají. Zaprvé byla pozice novináře definována v podstatě do nejmenšího detailu. Redaktorem se totiž stává „zaměstnanec časopiseckého nebo zpravodajského podniku nebo zařízení, který jako hlavní povolání vykonává duševní činnost za tím účelem, aby myšlenky, vyjádřené slovem nebo obrazem buď jeho vlastním, nebo cizím vyšly tiskem v redakční části tiskopisu nebo byly projeveny zvukovou nahrávkou“.³³ Zákon tedy velmi konkrétně určoval, kdo může být novinářem a kdo ne. Zákon navíc ustanovil celostátní *Ústřední svaz československých novinářů* a jeho národní členy *Svaz českých novinářů* (SČN) a *Zvaz slovenských novinářů* (ZSN), přičemž bylo přesně vymezeno, že „předpokladem výkonu povolání podle §1 je členství v příslušném Svazu. (...) Kdo poprvé vstoupí do pracovního poměru, nebo kdo obnoví pracovní poměr

³² NA, ASYN, karton 284/3. SČSN, zákony o postavení novinářů, o periodickém tisku 1947, 1950, 1966. Statut NF ČSSR 1968.

³³ Zákon č. 101/1947 Sb. O postavení redaktorů a o Svazech novinářů, § 1, odst. 1. [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z [www: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=15633&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>](http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=15633&Section=1&IdPara=1&ParaC=2)

*redaktorský po uplynutí roční lhůty, je povinen se přihlásiti do příslušného Svazu do osmi dnů*³⁴.

Co to v praxi znamenalo pro redaktory? Pokud chtěli vykonávat žurnalistickou profesi, museli se přihlásit do některého ze zmiňovaných svazů. Výbory obou svazů ještě měly podle zákona právo posuzovat, zda je žadatel o členství způsobilý, zda splňuje podmínky, apod.³⁵ Novinář tak byl zcela v moci svazového výboru, který mohl žádost o členství (čili zároveň žádost o vykonávání profese) zamítnout. Výbory navíc disponovaly sazebníkem rozličných pořádkových a disciplinárních trestů, kterými mohly nepohodlné a nevyhovující redaktory sankcionovat a následně jim dočasně pozastavit členství nebo je ze svého středu úplně vyloučit.³⁶ Jak se potom dozvídáme v *paragrafu 5*, „*ministerstvo informací je povinno pečovati o to, aby Ústřednímu svazu a všem jeho složkám i orgánům bylo možno rozvíjeti co nejúčinněji svou činnost. Dozírá na to, aby činností Ústředního svazu, jeho složek a orgánů nebyl porušen zákon a předpisy na jeho základě vydané*“.³⁷

Komunisté se tak velmi aktivně zapojili i do očisty novinářského stavu bezprostředně po válce. A se stejnou vehemencí začali nejpozději v roce 1947 zaplňovat redakce lidmi loajálními komunistické politice. Na druhou stranu nelze tento jev jednoduše paušalizovat. Ke spolupráci s Komunistickou stranou Československa mohla vést řada důvodů. Někteří novináři tím chtěli zamaskovat skvrnu kolaborace ve své novinářské kariéře (čímž se ovšem stali lehce manipulovatelnými), případně to dělali čistě z kariérních důvodů.³⁸

4.2.1 Vliv novinářské organizace na práci novináře

Otázkou zůstává, jak na vliv ministerstva informací reagovali samotní novináři. Po válce obnovený *Národní svaz novinářů* měl jako profesní organizace chránit zájmy žurnalistů. Svaz ale v podstatě už od květnových týdnů přejal politiku ministerstva informací - spíše než o boj o svobodná média a jisté profesní výsady se zajímal

³⁴ Tamtéž § 6, odst. 1.

³⁵ Tamtéž § 6, odst. 3.

³⁶ Tamtéž § 11, odst. 2.

³⁷ Tamtéž § 5, odst. 7.

³⁸ KOCIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005. s. 186.

o prosazování oficiální vládní politiky, která se v mnohém překrývala s tou komunistickou. Od jara 1945 se zaměřoval na očistu novinářského stavu. Členy organizace se pak mohli stát pouze důvěryhodní žurnalisté.

Zatímco se novinářská organizace soustředila na personální a organizační záležitosti, ministerstvo informací bleskově zavedlo několik opatření, která nakonec vedla k ovládnutí médií komunisty - jmenujme výsadu vydávání pouze vybraných deníků či pokyn krajským úředníkům podat soupis periodických tiskovin, jejichž „užitečnost“ pak ministerstvo posuzovalo.

Další kompetence se dostaly do sféry ministerstva informací při papírové krizi, která vedla v říjnu 1945 k dočasnému omezení vydávání periodického tisku. Vyhláška platila i v dalších měsících, přestože nedostatek papíru byl vyřešen. „*Bylo nutno tuto vyhlášku zachovat nadále v platnosti, a to proto, že bylo i nadále nutno účelně hospodařit papírem a že vyhláškou bylo zavedeno povolovací řízení, které do zákonné úpravy vydávání periodického tisku se stalo jediným podkladem pro regulaci tisku ve smyslu zásad nového tiskového pořádku.*“³⁹

Důkazem rozsáhlých pravomocí ministerstva může být bezesporu počet nepovolených tiskovin - do listopadu 1946 bylo zamítnuto téměř 1000 návrhů na vydávání časopisů.⁴⁰

V reakci na rozsáhlé pravomoci ministerstva se ozvali nekomunističtí představitelé, kteří volali po jasném vymezení cenzury. To však *Svaz československých novinářů* na valné hromadě v březnu 1946 zamítl. V rámci tohoto setkání navíc přijal rezoluci, která definovala politický vliv v organizaci: „*(...) Budeme pěstovat vědomí zvýšené odpovědnosti novináře vůči národu a státu, že budeme bdít nad tím, aby se do našich řad nevetřel nikdo, kdo pro novinářské povolání nemá též mravní kvality.*“⁴¹

³⁹ NA, fond Ministerstvo informací. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*. čj. 63421/47 pres.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 79 – 80.

Závěry z březnové valné hromady umožnily kontrolovat politickou linii v médiích a navíc otevřely cestu k dalším změnám.

Vliv profesní organizace po volbách 1946 veškeré zásahy do médií ještě urychlil. Dalším krokem bylo přijetí zákona *O postavení redaktorů a o Svazech novinářů* z května 1947, který z novinářů vytvořil příslušníky jakési elitní profese, pro jejíž vykonávání bylo třeba stát se členem stavovské organizace. Povinnost příslušet k organizaci přinesla další řadu možností, jak kontrolovat obsah médií a mít novináře takřkajíc pod kontrolou.

Druhá polovina roku 1947 se nesla ve znamení přehodnocení názoru na cenzuru. Dohledu nad médii se zhostilo ministerstvo vnitra, které uložilo kontrolu Státní bezpečnosti. Počátkem prosince 1947 Státní bezpečnost konstatovala, že v případě části tiskovin je potřeba zakročit, protože jejich obsah odporuje státním zájmům. „*Příkaz obsahoval výčet faktů, které je nutno stíhat: psaní o hospodářské tísní, jež vede k hlasu, pochybnosti o dodávkách ze SSSR, výzvy rolníkům k neplnění dodávkových povinností, kritika dvouletého a pětiletého plánu (který ještě neexistoval), spojenecká smlouva se SSSR, zlehčování úředních rozhodnutí vlády.*“⁴²

V těchto situacích stál Svaz *československých novinářů* zcela na straně vlády. Odmítal kritiku svobody slova a hájil se tím, že existuje celospolečenský zájem nekomunistická periodika usměrnit. „*Znovu se na SČN obrátili zaměstnanci grafického průmyslu, kteří (...) žádali členy vedení Svazu českých novinářů, aby, (...) snahu znemožniti reakci rozvracet klid a pořádek v republice podpořili a upozornili je na odpovědnost, kterou jako redaktori listů politických stran (...) před celým národem mají.*“⁴³ Je však nutné doplnit, že organizace požadující klid byly většinou v komunistických rukou, a volání po pořádku a novinářské práci v duchu národní politické linie bylo spíš uměle vytvořeným nátlakem na nekomunistická média.

Další změny na sebe nenechaly dlouho čekat. V prosinci roku 1947 se ministerstvo vnitra a ministerstvo informací (oba úřady byly v rukou komunistů)

⁴² KAPLAN, Karel a TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956: studie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 10.

dohodla na vytvoření kontrolního odboru a posílení pravomocí Státní bezpečnosti. Kontrolní odbor vznikl 22. prosince 1947.⁴⁴ Než však stihl jakkoliv zasáhnout do médií, například přesným vymezením cenzurních pravidel, komunisté úspěšně dokončili převrat. Nastolení nových společenských podmínek přineslo zcela jiný přístup k otázce mediálního obsahu.

Těsně před únorovými událostmi došlo k velkému názorovému střetu na půdě *Svazu českých novinářů*. Pavel Tigrid coby šéfredaktor lidoveckého *Vývoje* vystoupil proti rezoluci komunistického novináře Vojtěcha Dolejšího (ten nahradil ve vedení Svazu v té době nedávno zesnulého Otakara Wünsche). Dokument, který se velmi ostře vymezoval vůči reakčnímu tisku, nakonec prošel. Dne 25. února 1948 byl pak ustaven akční výbor *Svazu českých novinářů*, v jehož čele stál právě Dolejší.

4.3 Očista od kolaborujících novinářů

Všechny evropské národy, které za války byly ovládnuty Třetí říší, nebo z vlastní vůle s nacistickým režimem spolupracovaly, stály v roce 1945 před nelehkým úkolem potrestat všechny, kteří si nějakým způsobem zadali s nacistickým režimem. Samozřejmě také Československo tento důležitý aspekt poválečného uspořádání řešilo.

V této souvislosti je třeba zdůraznit podstatný fakt, a to že koncept potrestání kolaborantů a válečných zločinců se obecně nezrodil ze dne na den, ale byl široce diskutovaným tématem už od začátku 40. let. Představitelé londýnského odboje na vlnách BBC hovořili velmi často o spravedlivém potrestání všech, kteří se zpronevěřili národní cti přisluhováním okupantům. Nepřísnější postup v otázce potrestání kolaborantů žádali zástupci domácího komunistického i nekomunistického odboje.⁴⁵

⁴³ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987. s. 86.

⁴⁴ BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945–1948. In KONČELÍK, Jakub, KOPPLOVÁ, Barbara, PRÁZOVÁ, Irena a VYKOUKAL, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004, s. 132 – 144. ISBN 80-86732-35-5.

⁴⁵ CEBE, Jan. Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. *Mediální studia*. 2012, roč. 6, č. 1, s. 18. ISSN 1801-9978.

Potrestání osob kolaborujících s nacistickým režimem vymezil například londýnský dekret prezidenta republiky z 6. března 1945⁴⁶, ve kterém například stálo: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky propagoval nebo podporoval nacistické nebo fašistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky, nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se (...) za zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu.*“⁴⁷

Moskevské komunistické centrum zahraničního odboje přišlo s vlastním právním rámcem pro potrestání kolaborantů a připravilo návrh dekretu.⁴⁸ Řada myšlenek z toho dekretu se pak objevila v programovém prohlášení československé exilové vlády - tedy v Košickém vládním programu.

Košický vládní program jako určující dokument poválečného Československa mediální problematiku řeší v kapitole IX, kde čteme následující prohlášení: „*zúčtování bude se zrádnými novináři, kteří se zaprodali a sloužili Němcům.*“⁴⁹ K očistě novinářského stavu se vyjadřuje také kapitola XV, která se zabývá „nehmotnými“ škodami v morální a intelektuální rovině. Vláda se zde zavazuje, že „*bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu*“.⁵⁰

Novináři se tedy začali zabývat otázkou očisty ve vlastních řadách. Ovšem ani v novinářském stavu nešlo o nové téma. Otázka potrestání kolaborantů se dostala na přetřes i během okupace.

Prvním úkolem na toto téma byl těsně před Pražským povstáním pověřen spolu se svou novinářskou odbojovou skupinou František Bauer coby poslední demokraticky zvolený předseda *Národního svazu novinářů* (NSN). Jeden z tajemníků Svazu,

⁴⁶ JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: dokumenty*. Brno: ÚSD AV ČR, 2002. s. 195.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ CEBE, Jan. Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. *Mediální studia*. 2012, roč. 6, č. 1, s. 18. ISSN 1801-9978.

⁴⁹ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974. Bod IX.

⁵⁰ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, 1974. Bod XV.

Karel F. Zieris, dostal za úkol sestavit první seznam novinářů-kolaborantů, kteří měli být zadrženi hned v průběhu povstání v metropoli, aby se zpovídali před lidovým soudem. Na základě tohoto seznamu pak po vypuknutí Pražského povstání probíhalo zajišťování některých předních představitelů kolaborujících novinářů.

Zároveň s tímto systematickým zatýkáním kolaborantů probíhalo živelné zadržování a lynčování v ulicích bez vědomí odbojového vedení. Někteří novináři exponovaní za minulého režimu byli prostě za protektorátu takřkajíc všem na očích, v řadě případů figurovali jako symboly nenáviděné okupační moci a také jako exemplární případy spolupráce s Němci. Podle toho s ním rozvášněný dav také zacházel. Jedním z nejznámějších případů, kdy se dav zmocnil a lynčoval novináře, je případ zatýkání rozhlasového redaktora Aloise Kříže, což je také zdokumentováno fotografiemi.⁵¹ Už během Pražského povstání se tisk věnoval osudům kolaborujících novinářů a personifikoval je jako prototypy kolaborantů.⁵²

Problematická byla ovšem definice samotného slova „kolaborant“. Košický vládní program tento termín nijak zvlášť nevymezoval, a spíš hovořil obecně o zrádcích a kolaborantech. Mnoho světla do definice kolaborace nakonec nevnesly ani takzvané *retribuční zákony*, které se přímo vypořádáváním s kolaborací zabývaly.

Retribuční normy z roku 1945 ukazují na konkrétní organizace a skupiny, jejíž členové by se měli zpovídat před soudem. K zodpovědnosti tak měli být dohnáni členové *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP)* nebo *Sudetendeutsche Partei (SdP)*, případně členové organizací jako *Vlajka*, *Hlinkova Garda*, *Svatoplukova Garda* či jiných fašistických organizací podobné povahy. Nicméně jak se dočteme dále v třetím paragrafu zmíněného nařízení, před soudem měl stanout také každý, „kdo v době zvýšeného ohrožení republiky propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou

⁵¹ ŽITNÝ, Radek. *Protektorátní rozhlasový skeč*. Praha: BVD, 2010. s. 41.

⁵² CEBE, Jan. Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. *Mediální studia*. 2012, roč. 6, č. 1, s. 20. ISSN 1801-9978.

*vládu na území republiky, nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených“.*⁵³

Retribuční zákony měly pro všechny případy kolaborace neobyčejně přísné tresty. Každý proviněný se totiž „*trestá, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí*“.⁵⁴

Na tomto místě je potřeba zdůraznit problém nejednoznačné definice kolaborace. Můžeme předpokládat, že členství ve fašistických organizacích vycházelo s velkou pravděpodobností z dobrovolného rozhodnutí konkrétního člověka. Angažovanost případných novinářů ale nelze posuzovat podle obecných měřítek. Většina novinářů psala o nacistické politice pod nátlakem a čistě ze strachu o svou existenci. Míru kolaborace by proto bylo nutné posuzovat případ od případu. Konkrétní životní situace, v nichž se „kolaborující“ novinář nacházel, byla u každého posuzovaného případu různá.

Konkrétnější definici kolaborace a zrádcovství přinesl *dekret č. 138/1945*, také nazývaný *Malý retribuční dekret*, který určil, že trestu neměl ujít nikdo, kdo v době zvýšeného ohrožení republiky „*nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení*“.⁵⁵

Problém tím ale nebyl úplně vyřešen, protože i definice kolaborace z *Malého retribučního dekretu* byla velmi vágní. Vlastně celá retribuční norma byla velmi obecná a nechávala soudu velký prostor k vlastnímu, často diskutabilnímu, výkladu. S tím úzce souvisí složení soudů, které o retribuci rozhodovaly. Obvinění se mohli dostat před lidový soud, kterému předsedal profesionální soudce a čtyři přísedící z lidu. Jinou

⁵³ Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech [online]. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>>

⁵⁴ Tamtéž.

variantou bylo, že se obviněný dostal před komise národních výborů, kde opět zasedali lidé, kteří nebyli profesionální právníci.

Nelze se proto divit, že nejasně formulovaný dekret dal prostor k udávání, vyřizování osobních účtů, což často s proviněním nijak nesouviselo. Označit někoho cejchem kolaboranta a zrádce pak často sloužilo jako politická zbraň a široce používaná urážka, spíše než označení jednotlivce jako provinilce.⁵⁶

Jako zbraň v politicko-mocenském boji použili komunisté retribuční dekrety například před volbami v roce 1946. Podle Jana Kuklíka z Právnické fakulty Univerzity Karlovy byla zvláštností retribučních norem – kromě trestu odnětí svobody nebo peněžité sankce – také možnost ztráty občanských práv jako například aktivního i pasivního volebního práva. Stačilo pouze zahájit řízení s dotyčnou osobou. *„To samozřejmě bylo možné využít politicky, a je to jeden z příkladů možného politického zneužití retribuční v politickém boji. (...) Čili těch důsledků toho, že byl někdo obviněn a pak odsouzen podle těchto norem, bylo více a ta manipulace mohla být účelová – jak ve vztahu k volbám, tak k majetkovým otázkám,“* vysvětlil Kuklík.⁵⁷

Během poválečných procesů docházelo ke smazání některých zásadních rozdílů. Jako hlavní důkaz kolaborace totiž sloužily především články, které novináři uveřejňovali během protektorátu. Na okolnosti jejich vzniku – zda byl novinář k takovým článkům například donucen – se už příliš nehledělo.

4.3.1 Koncept očisty novinářského stavu

Už 11. května 1945 se očistou novinářského stavu zabývala *Konference zástupců tisku při České národní radě*. Na konferenci se deklarovala nutnost řešení tohoto problému. *„S okamžitou platností se zakazuje novinářská činnost všem novinářům, kteří*

⁵⁵ Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti z 27. října 1945. In: JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945: dokumenty*. Brno: ÚSD AV ČR, 2002. s. 947.

⁵⁶ CEBE, Jan. Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů. *Mediální studia*, 2012. roč. 6, č. 1, s. 21.

⁵⁷ Viz rozhovor o lidových soudech po roce 1945 [online]. Česká televize [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/109728-lidove-soudy-a-popravy/>

*psali podle pokynů německé propagandy (...) Všichni novináři, kteří kolaborovali s Němci, budetež zajištěni a postaveni před lidový soud jako zrádci národa.*⁵⁸

Na konferenci padlo rozhodnutí ustanovit jakousi očistnou komisi. Jejím úkolem bylo posouzení aktivit a chování českých novinářů během let 1938 až 1945. Jejimi členy se stali novináři, kteří byli za protektorátu nějakým způsobem zapojeni do podzemního odbojového hnutí nebo do zahraničního odboje. Členy byli rovněž novináři, kteří se vrátili z osvobozených koncentračních táborů, a také vdovy po popravených novinářích.

S okamžitou platností byla zakázána novinářská činnost všem žurnalistům, kteří pracovali podle nařízení německé propagandy. Komise posuzovala jednotlivá provinění a na jejich základě ukládala sankce. Podle míry provinění existovaly tři typy trestů. Nejvíce kolaborující novináře čekalo vyloučení z novinářských řad a proces před Národním nebo mimořádným lidovým soudem. Druhým možným trestem byl doživotní zákaz vykonávání novinářské profese. U méně závažných případů kolaborace komise určila většinou kratší časové období, po které měl novinář zákaz dělat své řemeslo. Většinou šlo o tři až osmnáct měsíců. Zvláštní pozornost věnovala komise těm novinářům, kteří navštěvovali *Presseklub* mimo povinné tiskové konference. *Presseklub* byl místem, kde se scházeli Němci a aktivističtí novináři. Podle komise byly návštěvy *Presseklubu* považovány za společenský styk s okupanty. Za každou prokázanou návštěvu dostal novinář pokutu 100 korun. Získané prostředky pak dostávaly vdovy po popravených novinářích.⁵⁹

Na základě prošetření komise bylo z novinářských řad vyloučeno celkem 86 redaktorů, přičemž 51 z nich stanulo u soudu. Dalších 42 žurnalistů dostalo zákaz vykonávat své řemeslo po dobu několika měsíců.

Komise vydávala také potvrzení o bezúhonnosti, které bylo pro novináře podmínkou členství v novinářské organizaci. Komise pro očistu novinářského stavu

⁵⁸ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987. s. 74.

⁵⁹ NA, ASYN, karton 169/2, složka: *Disciplinární rada 1946 – 1947*.

uzavřela své aktivity v únoru 1946. Podobným očistným procesem prošli i třeba spisovatelé nebo filmaři. Formy sankcí byly shodné.⁶⁰

Můžeme věřit, že v řadě případů tresty dopadaly na hlavy skutečně proviněných. Některé sankce mohly být diskutabilní, a to nejen v případě novinářského stavu. Výše trestu byla často projevem vyřizování si osobních účtů. Významné pozice drželi v očistných komisích komunisté. Ti se tak mohli jednoduchým způsobem zbavovat nepohodlných osob. Na druhou stranu se také vyskytovaly případy lidí, kteří po květnu 1945 rychle rozšířili řady Komunistické strany Československa, případně rychle přispěchali s potvrzením o spolupráci s nějakou odbojovou skupinou. Takoví lidé se před očistnými komisemi nemuseli zpovídat. „*Pro komunisty bylo výhodné mít v každé oblasti lidi, kteří neměli zcela čisté svědomí za svoji protektorátní činnost, a proto se cítili zavázáni a byli lépe ovladatelní.*“⁶¹

Jak později poznamenal demokratický novinář Pavel Tigrid, očista byla prakticky od začátku využívána jako „*prostředek k odstraňování nebo alespoň skandalizování politických protivníků. Před mimořádnými lidovými soudy vystupovali jako svědci gestapáci a kolaboranti, získaní slibem polehčujících okolností nebo přímou beztrestností, pro svědectví proti občanům (...), které KSC chtěla vyřadit z veřejného života.*“⁶²

V poválečném období měla v médiích podle představ nastat takřka ideální situace. Po vypořádání se s kolaboranty a zrádci měli v novinářském stavu působit jen charakterní lidé, kteří pracují především v zájmu republiky. „*Realita byla ovšem odlišná. Procházíme-li noviny z poválečného období, tak vidíme, že novináři hlavně prosazovali názory a zájmy svého vydavatele. Zvláště výrazné to bylo u tisku politických stran. Jednotlivé deníky se velmi ostře vzájemně napadaly. Novináři obviňovali redaktory z deníků ostatních politických stran z lhaní a překrucování faktů. Útoky byly velmi časté. Omluvy a uznání vlastních omylů se vyskytovaly minimálně.*“⁶³

⁶⁰ HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987, s. 74 – 75.

⁶¹ BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945 – 1948*. In: KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, PRÁZOVÁ, Irena a VYKOUKAL, Jiří (eds.). *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha, Matfyzpress, 2004. s. 132 - 144. ISBN 80-86732-35-5.

⁶² TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Odeon, 1990. s. 217.

⁶³ BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945 – 1948*. s. 132 - 144.

5. Poválečný rozhlas

V poválečném Československu měl rozhlas nezastupitelnou roli jediného skutečně masového média. Právě tento fakt byl pro další vývoj klíčový. V důsledku právě skončené války se od května 1945 změnila primární role rozhlasu – jestliže v minulosti mělo vysílání především vzdělávat a bavit, v poválečném chaosu získalo důležitou funkci organizátora veřejného života.⁶⁴

Rozhlas se tedy zasazoval o zmírnění následků války. Nejvýraznějším hlasem té doby se stal František Kamil Zeman, který podle svědectví redaktora Jiřího Rumla „ovládal mikrofon a jeho prostřednictvím posluchače jakousi magnetickou silou. Hned po válce zveřejňoval zprávy o ztracených lidech, které okupace zavála kamsi do neznáma, dával dohromady rozbité rodiny, organizoval pomoc všeho druhu...“.⁶⁵ Významným zdrojem aktuálních informací se stala zpravodajská relace *Rozhlasové noviny*.⁶⁶

Moc Československého rozhlasu v poválečném třiletí byla nezpochybnitelná. V době Třetí republiky měl rozhlas daleko více posluchačů, než kolik bylo čtenářů denního tisku, přičemž v průběhu let 1945 až 1948 jejich počet neustále rostl.⁶⁷ Schopnost rozhlasu oslovit široké vrstvy obyvatelstva také určila jeho „politickou“ roli. Získat vliv v tak zásadním médiu bylo pro různé mocenské skupiny bezpochyby lákavé. Mít vliv samozřejmě znamenalo být schopen ovlivnit obsah vysílání ve svůj prospěch. Vítězně z těchto mocenských bojů vycházeli především komunisté. Situaci jim usnadňoval fakt, že ovládali od začátku důležitá místa na ministerstvu informací a také

⁶⁴ Na jaře 1945 v zemi prakticky nefungovala žádná infrastruktura a nefungovalo ani žádné vlakové, telefonní, telegrafní nebo poštovní spojení. Rozhlas začal být využíván jako informační zdroj pro obyvatele vracující se z emigrace, totálního nasazení či koncentračních táborů. Rovněž pomáhal pátrat po pohřešovaných osobách, hlásil výzvy a oznámení úřadů, pomáhal korigovat pracovní síly tam, kde byly zrovna potřeba. Upozorňoval také na nedostatky ve vybraných krajích či chybějící pracovní síly v určitých odvětvích. JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 188.

⁶⁵ RUML, Jiří. *Daň z blbosti*. Praha: ČTK, 1990. s. 33.

⁶⁶ Rozhlasové noviny byly na tu dobu zcela nový typ zpravodajského pořadu. Šéfredaktor Jiří Hronek dokázal pro ně "vybojovat" posluchačsky nejlukrativnější čas mezi 19. a 20. hodinou večer. Poprvé se ve vysílání objevily 16. září 1945. Na úvod zazněly obvykle nejdůležitější události dne, uprostřed byly reportáže, projevy a kulturní informace. Relaci pak uzavíraly zajímavosti a sport. JEŠUTOVÁ, Eva. *Svět rozhlasu*, 2005. roč. 6, č. 18. s. 25.

⁶⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 191.

přímo uvnitř rozhlasu. Tím ale zájem komunistů o rozhlas ani zdaleka nekončil (viz dále).

5.1 Koncepce rozhlasu

V květnu 1945 byl vedením rozhlasu pověřen Otakar Matoušek. Jeho působení v čele instituce sice trvalo jen pár týdnů, přesto však stihl rozhlas stabilizovat například jmenováním vedoucích jednotlivých organizačních složek. Při výběru nejvhodnějších „manažerů“ kladl Matoušek důraz především na odbornost a zkušenost. Ředitelem pražského vysílání se tak stal Zdeněk Morávek, program byl svěřen Mirku Očadlíkovi (pracoval v rozhlase od roku 1928), správním ředitelem byl jmenován Karel Remeš, ředitelem techniky pak Ladislav Janík. Post šéfredaktora byl nabídnut už zmíněnému F. K. Zemanovi⁶⁸.

Po necelých třech týdnech, konkrétně 25. května 1945, střídá Otakara Matouška ve funkci komunistu Bohuslav Laštovička.⁶⁹ Matoušek sice dostal nabídku podílet se na budování rozhlasu z funkce v rámci ministerstva informací, ale odmítl a vrátil se na univerzitu.⁷⁰

Jak už bylo řečeno v úvodu, koncepce rozhlasu se v poválečném období změnila. Rozhlas se měl nyní podílet na budování válkou postižené vlasti. Navíc se měl stát v podstatě oficiální médiem vládní politiky, což potvrdil i čerstvě zvolený ředitel Bohuslav Laštovička: „*Český rozhlas bude věrným nástrojem naší vlády, která požívá*

⁶⁸ F.K. Zeman se však na zmíněném postu dlouho neohřál. Po měsíci ho s Laštovičkovým přičiněním nahradil Jiří Hronek (vlastním jménem Jiří Langstein), ke komunistické ideologii loajální novinář, který se za války osvědčil v londýnském rozhlasu. Do historie Československého rozhlasu se zapsal jako tvůrce samostatného rozhlasového zpravodajství (do té doby rozhlas přebíral zprávy z ČTK, za což čelil kritice – zpravodajství ČTK bylo totiž šité na míru spíše tisku, ne rozhlasu). V roce 1947 byl Hronek zvolen generálním tajemníkem Mezinárodní organizace novinářů. Po únoru 1948 byl jmenován generálním ředitelem informační kanceláře Ministerstva informací Praha. V padesátých letech však doplatil na příslušnost k tzv. západnímu odboji (viz pobyt v Londýně) a s rozhlasem se musel rozloučit. JEŠUTOVÁ, Eva. *Svět rozhlasu*. Praha, 2005. roč. 6, č. 18. s. 25.

⁶⁹ Původní profesí byl Laštovička důstojník z povolání, který se účastnil i španělské občanské války v třicátých letech. Záhy se angažoval v politice, byl také redaktorem Rudého práva. Za války působil v rozhlasovém odboru ministerstva zahraničních věcí. Ke konci války se zúčastnil za KSČ jednání v Moskvě v Košicích o programu a ustavení první československé vlády. Ve funkci ředitele rozhlasu vydržel až do léta 1948, kdy se stal československým velvyslancem v Moskvě. In: Ústav pro českou literaturu AV ČR: digitalizovaný archiv časopisů [online]. 2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1981/4/1/1.png>>

⁷⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 192.

*důvěry celého národa a kterou národ uvítal s nadšením. V tomto smyslu si náš rozhlas klade za přední úkol, aby své posluchače obšírně informoval o všech opatřeních vlády, aby tato opatření popularizoval a vysvětloval. Bude nástrojem státní a národní politiky a nebude v něm připuštěno žádných úzce stranických vlivů a tendencí. Svým obsahem a formou bude rozhlas státní, národní a lidový.*⁷¹

Tento nový směr potvrdila v lednu 1946 programová porada zástupců všech regionálních stanic rozhlasu. Za přítomnosti ministra informací Václava Kopeckého a šéfa rozhlasového odboru Ivana Olbrachta bylo rozhodnuto, že rozhlas bude působit v zájmu republiky a národa a bude podporovat politiku Národní fronty. Všichni přítomní se tehdy shodli, že rozhlas bude doslova „*poskytovat v každém směru rozsáhlou pomoc dílu Národní fronty a sloužit tak nejvlastnějším zájmům národa a republiky*“.⁷²

Následující měsíce a roky ukázaly, jak moc byl tento vytyčený směr důležitý – vysílání v zájmu republiky a vládního programu bylo mnohokrát zmiňováno jako základní pilíř rozhlasového vysílání. V červenci 1946 Bohuslav Laštovička například prohlásil, že rozhlasoví pracovníci mají za povinnost se „*seznamovat s politickými dokumenty vlády, detailně znát program a podporovat budovatelské dílo*“.⁷³ Ta samá myšlenka dostala prostor také začátkem roku 1947, kdy Laštovička zopakoval, že Československý rozhlas „*má být aktivním bojovníkem a spoluuskutečňovatelem vládního programu. (...) To znamená, že je třeba vystupovati ofensivněji proti všemu, co rozleptává pracovní morálku, co chce rušiti nové poměry vytvořené v naší republice*“.⁷⁴ Ke zmíněné roli rozhlasu agitátora budovatelské politiky se později přihlásil i Laštovičkův nástupce Kazimír Stahl⁷⁵, když prohlásil, že úkolem poválečného

⁷¹ LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *Program našeho rozhlasu*. Praha: Náš rozhlas, 1945. roč. 12, č. 25. s. 2.

⁷² JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 193.

⁷³ OČADLÍK, Mirko. *Programové problémy rozhlasu: programové porady čsl. rozhlasu v Gräfenberku ve dnech 10. – 13. července 1946*. Praha: Československý rozhlas, 1946. s. 32.

⁷⁴ OČADLÍK, Mirko. *Jaro a léto 1947 v Československém rozhlase: programové porady Československého rozhlasu v Karlových Varech ve dnech 27. ledna – 1. února 1947*. Praha: Československý rozhlas, 1947, s. 54.

⁷⁵ Kazimír Stahl (1908 – 1997) začínal v rozhlase jako technik v roce 1931. Během nacistické okupace působil v odboji, kvůli čemuž strávil čtyři roky ve vězení. V květnu 1945 bojoval o rozhlas. Po osvobození byl zvolen předsedou Revoluční závodní rady a nakonec v roce 1948 se stal generálním ředitelem. V této funkci setrval do roku 1952. Za svého působení zavedl v rozhlase přísná ideologická pravidla, zasadil se o pořádání měsíčních internátních politických školení pro rozhlasové pracovníky. V padesátých letech, kdy si ani komunista nemohl být jistý svou funkcí, si Stahl dokázal uchovat značnou

rozhlasu bylo „sledovat život, jaký je, případně upozorňovat na špatné jevy, které mohly stát a jeho výstavbu rušit“.⁷⁶

Rozhlas se tedy po roce 1945 stal nejen organizátorem veřejného života, ale také agitátorem budovatelské politiky.

5.2 Obnova rozhlasu

Nové vedení rozhlasu se však od začátku muselo potýkat s nejedním problémem. Nejdříve bylo nutné zlikvidovat škody způsobené bojem o rozhlas během květnového povstání. Dále pak před rozhlasem stála nutnost zajistit novou techniku, která by nahradila staré a často zničené vybavení. Neméně důležitým úkolem bylo pokrýt celé území Československa pravidelným vysíláním – s tím pochopitelně úzce souvisela výstavba nových regionálních studií a budování vysílačů. Komplikace, se kterými se Československý rozhlas zpočátku potýkal, shrnul Mirko Očadlík na programové konferenci v Karlových Varech začátkem roku 1947: „V roce 1945 v květnu a ještě v červnu jsem chodil po rozhlase a měl jsem v kapse krokoměr a měřil jsem nutnou potřebu kroků, které jsem musel udělat, abych dal všem místům dispozice k uskutečnění určitých programových věcí. A vycházelo mi, že jsem po budově rozhlasu od časného rána do pozdní noci udělal i 37 km za den. Když dnes se stane něco při vysílání a je zapotřebí okamžitě instruovat inspektora, zvednu telefon a několikrát jsem udělal, že jsem si zapnul stopky. Trvalo to až 21 minut, nežli jsem dostal telefonické spojení. Lépe by bylo seběhnout dvě patra dolů a použít tak staré krokové metody. Paní a pánové, vypadá to jako anekdota, ale je to fakt, velmi těžký fakt. Víte, že nám v Praze stále ještě nefunguje automatická telefonní centrála a věci jsou po této stránce ztíženy měrou neobvyklou.“⁷⁷

míru důvěry. Archiv ČRo [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <http://www.rozhlas.cz/archiv/osobnosti/_zprava/hlas-shury-aneb-vaznost-reditelska-3--869162>

⁷⁶ Kazimír Stahl nahradil v létě 1948 Laštovičku ve funkci generálního ředitele rozhlasu. Citovaná věta odkazuje na jeho projev z února 1953, kdy shrnul vývoj rozhlasu posledních let – od května 1945, přes mocenský boj o vliv až po vítězství KSČ v únoru 1948 a následný další boj, tentokrát však vnitrostranický. In: NA, fond Ministerstvo informací, inv.č. 134. *Osoby jednotlivě*.

⁷⁷ OČADLÍK, Mirko. *Jaro a léto 1947 v Československém rozhlase. Programové porady Československého rozhlasu v Karlových Varech ve dnech 27. ledna – 1. února*. Praha: Československý rozhlas, 1947. s. 96.

Obnova po technické stránce se začala naplňovat poměrně záhy. Svou činnost obnovila předválečná regionální studia v Brně a v Moravské Ostravě, ale také na Slovensku (konkrétně v Bratislavě a v Košicích). Po válce se objevila také nová studia: od května 1945 začal rozhlas z Plzně, ale i z Českých Budějovic. Obsahem poválečného vysílání regionálních redakcí byly čtyřikrát místní zprávy. Zbývající čas zaplnilo vysílání z Prahy.

5.3 Liberální očista rozhlasu

K výše uvedeným potížím, se kterým se poválečný rozhlas musel vypořádávat, je ovšem třeba připočítat také akutní nedostatek pracovních sil. Během protektorátu a v době osvobození rozhlas přišel o řadu pracovníků, a to například o ředitele brněnského studia ing. Antonína Slavíka, technické pracovníky Ing. Jaroslava Kleinera, Stanislava Singera, Vladimíra Cimrhakla, Josefa Holase, Václava Koppa, redaktorku Milenu Balcarovou-Fischerovou, hlasatele Pavla Donnera a Zdeňku Walló, člena orchestru Jiřího Lobosického, úřednici programového ústředí Gertrudu Martinetzovou či správního úředníka Josefa Weisse.⁷⁸

Nedostatek pracovních sil nebyl způsoben „pouze“ ztrátami na životech, ale byl často také výsledkem poválečné očisty, která se rozhlasu pochopitelně nemohla vyhnout. Ze služeb rozhlasu museli odejít především ti zaměstnanci, kteří se zapletli s okupačním režimem, případně se jakýmkoliv způsobem v květnu 1945 „*exponovali proti osvobozeneckému boji*“.⁷⁹ Takoví lidé pak obvykle nezískali takzvané osvědčení o národní spolehlivosti, případně se museli dokonce zpovídat před lidovými soudy. Generální ředitel rozhlasu Bohuslav Laštovička v této souvislosti například suspendoval všechny hlasatele do té doby, než byla provedena „*revise jejich národní spolehlivosti a zvážena jejich činnost v rozhlase za doby nesvobody*“.⁸⁰

Hlasatelé, mezi nimiž najdeme například Josefa Junka, Stanislava Kozáka, Otto Kukrala, Adolfa Máchy, Ivana Miroslava Malíka, Zdeňka Mančala, Jaromíra Matouška,

⁷⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 188.

⁷⁹ Archiv ČRo, prameny k dějinám Československého rozhlasu, inv.č. 29, číslo krabice 7. *Pracovní schůze dne 22. července 1945*.

⁸⁰ NA, fond Ministerstvo informací, inv.č. 134. *Osoby jednotlivě*.

Jaromíra Šimandla či Ladislava Štorkána, nakonec sami 3. června 1945 uveřejnili prohlášení, v němž se sami vzdali vystupování na mikrofon a požadovali prověření svých aktivit v době okupace a během květnového povstání. Připojil se k nim i reportér Josef Cincibus. „*My čeští hlasatelé jsme byli postaveni před nutnost propůjčit své hlasy ke škodlivé práci, k hlášení zpráv a politických úvah, jež jsme vždy četli s největším odporem. Velký počet nás – zaměstnanců rozhlasu – byl zapojen v ilegálním odbojovém hnutí, jak o tom svědčí i celá řada našich popravených, persekovaných a vězňených spolupracovníků.*“⁸¹

O průběh „očišťování“ se v rozhlasu starala vyšetřovací komise přímo uvnitř rozhlasu.⁸² Sestavená šestice tříčlenných komisí prověřovala podle Ješutové asi šest desítek zaměstnanců. Jednatelská zpráva rozhlasu hovoří konkrétně o 54 lidech, o jejichž působení za okupace panovaly pochybnosti.⁸³ Celkem bylo vystaveno 434 osvědčení o národní spolehlivosti.⁸⁴

Podklady pro jednání soudů poskytovala revoluční závodní rada Československého rozhlasu vedená Miroslavem Dismanem. Očistná komise, ustanovená na základě dekretu č. 105/1945 Sb., dostala v říjnu 1945 k posouzení celkem 13 případů.⁸⁵

Řadu lidí poválečná očista takříkajíc profesně „smetla“. Mezi oběťmi poválečné očisty můžeme najít i prvního technického ředitele a jednoho ze zakladatelů Radiojournalu Ing. Eduarda Svobodu, který sice ve třicátých letech spolu s Kleinerem podporoval ilegální protihitlerovské rozhlasové vysílání německého antifašisty Ing. Rudolfa Firnise, ale odbojových aktivit rozhlasových pracovníků se neúčastnil,

⁸¹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 191.

⁸² Vyšetřování vlastních členů prováděla řada stavovských organizací – mezi nimi i ta novinářská. Komise byla zřízena na základě dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. (o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců) ze dne 4. 10. 1945. Shromážděný materiál z vyšetřování pak často putoval k soudním a policejním orgánům. Organizace obvykle samy informovaly vyšetřující orgány o těch zaměstnancích, u kterých existovalo podezření, že se za okupace provinili. In: CEBE, Jan. *Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů*. Praha: *Mediální studia*, 2012. roč. 6, č. 1. s. 19. ISSN 1801-9978.

⁸³ NA, fond Ministerstvo informací, inv.č. 135, karton 65. *Jednatelská zpráva Československého rozhlasu, 1945*.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Karolinum, 2008. s. 188.

což mu bylo po válce vyčteno. Svoboda čelil ponižujícím výsledkům, nakonec na konci roku 1945 odchází z rozhlasu na vlastní žádost.

Pro některé účinkující platily zákazy vysílání. Například ještě v roce 1947 nesměly být do vysílání kvůli obvinění z kolaborace zařazeny snímky s dirigentem Václavem Talichem.⁸⁶

5.3.1 Nejznámější kolaboranti – Alois Kříž a Josef Opluštíl

Mezi nejznámější případy kolaborace patří dvojice jmen Josef Opluštíl a Alois Kříž, jejichž proněmecká angažovanost za protektorátu byla velmi jasně patrná. Josef Opluštíl začínal za první republiky jako nepříliš úspěšný autor divadelních frašek, které zesměšňovaly masarykovskou i benešovskou republiku.⁸⁷ Jeho kariéru v podstatě nastartoval Mnichov 1938. Postupem času se stává redaktorem humoristického (a zároveň antibolševického a antisemitského) časopisu *Šejdrem*, redaktorem *Boje národa*, vedoucím redaktorem fašistického plátku *Nástup červenobílých*, kde mimo jiné prosazuje, aby se v redakci zdravilo zdviženou pravicí.⁸⁸ V průběhu roku 1941 žádá o přijetí do tiskového oddělení Československého rozhlasu. Je přijat, čímž se následně dostává k práci autora propagandistických skečů. Svou práci později popisuje před očistnou komisí: „*V této své funkci v rozhlasu jsem byl vyzván Němcem dr. Marasem, jenž byl vedoucím politického vysílání v rozhlasu, abych napsal nějaké skeče pro rozhlas. Když prý jsem dovedl psát ironicky. Dostal jsem vždycky předepsané téma, na které jsem měl skeč napsat. O přijetí rozhodoval intendant rozhlasu dr. Kareš a dr. Maras.*“⁸⁹ Opluštíl v rozhlase spolupracoval s předními českými herci, kteří byli často nuceni se zúčastňovat rozhlasových skečů, např. Vlasta Burian nebo Čeněk Šlégl. Poválečný soudní proces s Opluštílem se táhl následující tři roky. Mimořádný lidový soud ze dne 26. února 1948 vynesl nad Josefem Opluštílem takovýto rozsudek: „*Obžalovaný Josef Opluštíl jest vinen, že od roku 1939, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky, v Praze propagoval a podporoval nacistické hnutí tím, že psal do časopisů Ejhle a Nástup červenobílých stati obsahu štvavého. Tedy tiskem schvaloval a obhajoval*

⁸⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Karolinum, 2008. s. 192.

⁸⁷ ŽITNÝ, Radek. *Protektorátní rozhlasový skeč*. Praha: BVD, 2010. s. 46.

⁸⁸ Tamtéž s. 46.

⁸⁹ Tamtéž s. 43.

*nepřátelskou vládu na území republiky, a že jako autor politických skečů vysílaných českým rozhlasem a urážejících čs. Zahraniční vládu a vládní činitele spojeneckých velmocí, schvaloval nepřátelskou vládu na území republiky, čím spáchal zločin proti státu (...) a odsuzuje se k trestu těžkého žaláře v trvání 7 roků.*⁹⁰ O něco později mu byl trest prodloužen na 16 let.⁹¹ Po prezidentské milosti v roce 1955 se Opluštěl stal spolupracovníkem StB pod krycím jménem „Redaktor“.⁹²

Alois Kříž začal ve třicátých letech pracovat jako redaktor sportovní rubriky *Národních novin* a později přešel do právě vznikající *Vlajky*, aniž by byl veden svým politickým přesvědčením, jak později přiznal: „*Byl jsem upozorněn, že bude vydáván list Vlajka, který hledá vedoucího sportovní rubriky. O hnutí toho jména mi nebylo do té doby ničeho známo, neboť jsem se politice nevěnoval... S deníkem Vlajka jsem spolupracoval až do konce června 1941...*“⁹³. Právě v polovině roku 1941 se začal naplno věnovat práci v rozhlasu, kde se postupně vypracoval na programového referenta aktualit a jednoho z šéfů politického oddělení.⁹⁴ Po převzetí vedení rozhlasu nacisty se stal vedoucím programového referátu, který připravoval propagandistické vojensko-politické relace *Aktualita*, *K politické situaci*, *Líc a rub*, cyklus přednášek *Budujeme*, cyklus politických skečů *Kdysi a dnes*, později přejmenovaný na *Politické záběry* a přednášky *O životě v Sovětech* nebo *Pod sluncem Stalinovy ústavy*. Souběžně s tím psal do pronacistických časopisů *Svět* a *Přítomnost*, sestavil kolaborantskou knihu rozhlasových reportáží *Krev za novou Evropu* a *Co víte o Židech?*. Kromě toho se stal také členem *Ligy proti bolševizmu*.⁹⁵ Během své rozhlasové kariéry podnikal služební cesty do zahraničí, aby posléze připravoval pro potřeby vysílání reportáže z Německem pokořených zemí.⁹⁶ V květnu 1945 byl zadržen a okamžitě předán do vazební věznice Pankrác. Následně během procesu byl Alois Kříž jako jediný z předních pracovníků politického oddělení rozhlasu odsouzen k trestu smrti.

⁹⁰ Tamtéž s. 46.

⁹¹ Tamtéž s. 46.

⁹² Tamtéž s. 47.

⁹³ Tamtéž s. 39.

⁹⁴ Tamtéž s. 40.

⁹⁵ Tamtéž s. 40.

⁹⁶ Tamtéž s. 40.

Kromě Kříže byl z českých novinářů k trestu smrti odsouzen také Karel Werner. Obvinění z kolaborace padlo také na spisovatele a libretistu Františka Kožíka, hudebního skladatele Karla Boleslava Jiráka nebo Bohumila Jaroše.

5.4 Prorůstání vlivu komunistů v rozhlase

Prakticky ihned po skončení Pražského povstání se v rozhlase rozhořel další boj, v tomto případě šlo o boj politický. Přestože o vliv v rozhlase usilovalo více politických subjektů, vítězně z politických bojů vycházeli především komunisté.

Situaci komunistům do značné míry usnadňoval fakt, že hned od začátku obsadili svými lidmi ty nejdůležitější úřady a posty, ze kterých mohli do fungování rozhlasu významně zasahovat. Komunisté ovládali ministerstvo informací, kterému byl Československý rozhlas přímo podřízen. Komunisté ovládali jednatelský sbor rozhlasu. Komunisté byli také na vedoucích funkcích přímo v redakcích. „*Skutečnost, že Československý rozhlas má v pověřenci ministerstva informací, v generálním řediteli, programovém řediteli, šéfredaktoru politického zpravodajství hlavní cenzory a v řadě jiných horlivě zastávce téže strany, svědčí o porozumění pro význam rozhlasu jako politické zbraně,*“ poznamenal v této souvislosti v jednom ze svých komentářů demokratický novinář Pavel Tigríd.⁹⁷

Bezprostředně po osvobození rozhlasu dokázali komunisté ve svůj prospěch využít i očistné komise prověřující české novináře. Zmíněné komise byly od počátku složené převážně z komunistů či sympatizantů KSČ.⁹⁸

Komunisté se dokázali prosadit i vedení nově vzniklé novinářské organizace (*Národní svaz novinářů*, později *Svaz českých novinářů*).

⁹⁷ DRÁPALA, Milan. *Na ztraceně vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945 – 1948*. Praha: Prostor, 2000. s. 222.

⁹⁸ Svůj logický původ to mělo v situaci, kdy komunistický tisk byl zakázán již v době druhé republiky, většina radikálně levicově smýšlejících žurnalistů se tak nezkompromitovala v protektorátních médiích. Komunisté se tak mohli bez obav dožadovat nejtvrdsích sankcí v případě kolaborujících novinářů. Například Vojtěch Dolejší prosazoval nekompromisní postup vůči zkompromitovaným novinářům. In: CEBE, Jan: *Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů*. *Mediální studia*. 2012, roč. 6, č. 1, s. 35. ISSN 1801-9978.

5.4.1 Ohlasy na „komunistický rozhlas“

Je pochopitelné, že výše popsaného rozložení sil si demokratická média všimla velmi často. Nad jasně patrnou stopou komunistické ideologie ve vysílání se pozastavoval už zmiňovaný Pavel Tigrid, v té době šéfredaktor týdeníku *Vývoj*: „*Vedení pražského rozhlasu dovede vysílat v nejlepší poslechovou dobu pravidelné projevy veřejně činných lidí, kteří kupodivu zase patří k té jedné straně, což patrně omlouvá úroveň i vkus jejich rozhlasové agitace.*“⁹⁹

Vliv komunistů na rozhlas byl častým tématem i pro národně socialistický deník *Svobodné slovo*. V politicky vypjatém období před volbami v květnu 1946 se list k této okolnosti vracel pravidelně. Ve vydání ze 7. května 1946 deník prohlásil, že „*rozhlas je úplně ve službách komunistické strany*“¹⁰⁰. O pět dní později vyšel ve zmíněném deníku článek zmiňující, že „*Československý rozhlas a československý film je ve službách komunistické strany. Československý rozhlas je služkou milostpaní strany komunistické. (...) Vzpomeňte si jen na rozhlasový cirkus Josefa Goebelse a jste doma*“.¹⁰¹ Kritické hlasy přirovnávající „komunistický“ rozhlas k „nacistickému“ rozhlasu byly poměrně obvyklé. Dne 19. května *Svobodné slovo* na rozhlas opět zaútočilo, když v článku *Národ se těší na úklid* uvedlo, že v rozhlasu a filmu se používají „*nacistické způsoby*“.¹⁰² S blížícími se volbami 26. května útoky *Svobodného slova* sílily. Například 21. května vyšel v deníku komentář s názvem *Zkomunisovaný rozhlas*, kde autor psal: „*Sta posluchačů nám vytklo, proč nevyzvěme všechny národní socialisty, aby tento komunistický rozhlas neposlouchali a vypověděli platit rozhlasové poplatky...*“ Komentář ve zmíněném deníku Československé strany národně socialistické však končí s vírou, že „*voliči nám dají 26. května tolik hlasů, abychom (...) dobyli i tuto komunistickou baštu*“.¹⁰³

Z uvedených komentářů je dobře patrné, že vliv komunistů v rozhlase byl v té době důležitým tématem veřejného života. Komunisté se prostřednictvím svého deníku *Rudé právo* vůči útokům ohradili a podali oficiální stížnost disciplinární komisi

⁹⁹ DRÁPALA, Milan. *Na ztraceně vartě Západu (antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945 – 1948)*. Praha: Prostor, 2000. s. 222.

¹⁰⁰ NA, ASYN, karton 169/3. *Disciplinární rada 1946-1947*.

¹⁰¹ NA, ASYN, karton 169/3. *Disciplinární rada 1946-1947*.

¹⁰² NA, ASYN, karton 169/3. *Disciplinární rada 1946-1947*.

¹⁰³ NA, ASYN, karton 169/3. *Disciplinární rada 1946-1947*.

Svazu českých novinářů. „V průběhu volební kampaně se vyskytla celá řada případů, kdy Svobodné Slovo překročilo nejen usnesení předvolební úmluvy Národní fronty (stranický tisk se dohodl, že na sebe nebude útočit – pozn. aut.), ale kdy tento list překročil meze, které ve způsobu vedení noviny dosud nebyly překročeny,“ napsal začátkem června 1946 Gustav Bareš z *Rudého Práva* tehdejšímu předsedovi SČN Otakaru Wünschovi.¹⁰⁴

Na kritiku Svobodného slova později reagoval i samotný rozhlas, který na přelomu září a října 1946 rozeslal médiím své oficiální stanovisko ke kritice, že rozhlas ovládají komunisté. Šéfredaktor listu Jiří Herben v této souvislosti 7. října napsal: *„Ředitelství čs. rozhlasu vydalo prostřednictvím ČTK prohlášení proti Svobodnému slovo za to, že jsme konstatovali, že rozhlas se stal tribunou ideologie jedné strany. (...) Zdrucující většina vedoucích sil v rozhlasu byla na tyto funkce jmenována nikoli bez zřetelů ke stranické příslušnosti. To je také slyšet z toho, co rozhlas vysílá nebo nevysílá.“*¹⁰⁵

Kritické hlasy se ozývaly i přímo zevnitř rozhlasu. V archivních dokumentech je například zaznamenaná stížnost redaktora Zdeňka Mančala z podzimu roku 1947, kde si dotyčný stěžoval na generálního ředitele Laštovičku a na nové zaměstnance rozhlasu loajální ke komunistické straně. *„Komunisté podle jeho slov (Z. Mančala – pozn. aut.) získávají většinu a nebude to dlouho trvat a úplně ho ovládnou.“*¹⁰⁶

Komunisté logicky tyto kritiky odmítali. *„Je totiž obvyklý jev, že jakýkoliv podnik, spadající do pravomoci ministerstva informací, je určitou částí tisku prudce a tendenčně napadán. (...) Stačí prostě, že jde o ministerstvo informací, spravované komunistou,“* uvedl například komunistický ministr informací Václav Kopecký v únoru 1947.¹⁰⁷ Fakt, že by lidé sympatizující s KSC měli v rozhlase nějakou výhodu, zpochybňoval i tehdejší generální ředitel rozhlasu (a rovněž stoupenec KSC) Bohuslav Laštovička: *„V Československém rozhlase se v uplynulém roce (květen 1945 – květen*

¹⁰⁴ NA, ASYN, karton 169/3. *Disciplinární rada 1946-1947.*

¹⁰⁵ HERBEN, Jiří. *Pravda o rozhlase.* In: *Svobodné slovo*, 1946 (publikováno 7. 10. 1946), s. 3.

¹⁰⁶ NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č. 134. *Osoby jednotlivě.*

¹⁰⁷ NA, fond Václav Kopecký, KSC-ÚV-100/45, č. fondu 1261/0/36, Svazek 6, arch.j. 158. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*, čj. 63421/47 pres.

1946 – pozn. aut.) *přísně dbalo toho, aby nikomu nevzešla z jeho politické orientace škoda, avšak také ne prospěch.*¹⁰⁸.

5.4.2 Rozhlasový odbor ministerstva informací

Jednou z institucí, s jejíž pomocí komunisté ovládali Československý rozhlas, bylo ministerstvo informací. Rozhlas spadal po tento úřad, konkrétně se zpočídal IV. (rozhlasovému) odboru ministerstva informací, jehož posláním bylo řídit vedení rozhlasu, a to administrativně, hospodářsky, technicky i programově, „*to znamená udávat základní směrnice a linii rozhlasového vysílání ústředního pražského rozhlasu i všech oblastních rozhlasových stanic,*“ jak uvedl šéf celého resortu Václav Kopecký ve svém vystoupení ze 14. února 1946.¹⁰⁹ Přímo rozhlasový odbor řídil Ivan Olbracht, další z komunistických prominentů, jehož později vystřídal Miroslav Burian.

Právě díky ministerstvu informací dokázali komunisté výrazně ovlivnit obsazení důležitých manažerských funkcí v rozhlasu. Loajální komunistické straně byli například generální ředitel Bohuslav Laštovička, programový ředitel Mirko Očadlík, šéfredaktor politického zpravodajství Jiří Hronek nebo šéf vzdělávacího odboru Zdeněk Novák.¹¹⁰

Mezi vedením rozhlasu a ministerstvem vznikla poměrně brzy úzká spolupráce. V dalších měsících a letech ministerstvo zadávalo Československému rozhlasu rámcové úkoly, vedení rozhlasu pak odpovídalo za konečný výsledek.

Provázanost ministerstva a vedení rozhlasu je dobře patrná také na složení jednatelského sboru, který institucí Československého rozhlasu spravoval. V něm kromě generálního ředitele rozhlasu Bohuslava Laštovičky zasedal také sekční šéf IV. odboru ministerstva informací Viktor Patzak.

Trojici uzavíral správní a personální ředitel Československého rozhlasu JUDr. Karel Remeš. Ten patřil k demokraticky smýšlejícím lidem, což patrně vedlo

¹⁰⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 197.

¹⁰⁹ NA, fond Václav Kopecký. *Exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS*, čj. 63421/47 pres.

¹¹⁰ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004. s. 34 – 35.

k jeho pozdějším sporům a Laštovičkou. V září 1945 byl nařčen z kolaborace. K jeho kritice se později přidal sám Laštovička, který ho káral za neustálou nedochvilnost a slabý pracovní výkon. Remeš ve své obhajobě poukázal na to, „*že by nebylo správné vykládat si vzniklé nesnáze nějakými politickými motivy, že nijak nechce svou pozici v podniku ovlivňovat svou politickou příslušností a v tomto ohledu chce býti vůči svému představenému naprosto loyální*“.¹¹¹

Únorové události roku 1948 připravily Remeše nakonec o všechny funkce. „*Nemám důvěry, že by vaše dosavadní postavení v Čs. rozhlasu bylo slučitelné s novými poměry,*“ napsal tehdy v odůvodnění nový šéf IV. odboru ministerstva informací dr. Miroslav Burian.¹¹² Burian v dalších podrobnostech o Remešově odvolání uvedl, že „*mimořádné postavení Čs. rozhlasu v našem politickém životě nedoporučuje, aby (Remeš) zastával místo, na němž závisí veškerá úprava personálních poměrů v rozhlasu.*“¹¹³ Remeš je tak přeřazen na méně exponovanou pozici ředitele koncertní a artistické ústředny. Ve funkci se však dlouho nezdržel, krátce na to emigroval.

5.4.3 Revoluční závodní rada

Vliv komunistů nekončil jen u rozhlasového odboru ministerstva informací a hlasu v jednatelském sboru. Další hybnou pákou byla také závodní rada, složená ze zástupců jednotlivých stran Národní fronty a vedená Miroslavem Dismanem. Jak už bylo řečeno výše, revoluční závodní rada připravovala podklady pro jednání lidových soudů při liberální očiště.

Kdo měl vliv v závodní radě, měl vliv i na personální otázku v rozhlasu. Působení revoluční závodní rady se týkalo personálních záležitostí obecně. Rada prakticky na každé schůzi rozhodovala o přijímání nových zaměstnanců, přeřazení stávajících, změnách v platových podmínkách u některých zaměstnanců apod.

V personálních otázkách měla závodní rada silné slovo, což dokládá vystoupení generálního ředitele Bohumila Laštovičky na jedné ze schůzí, kde referuje „*o případě porušení směrnic při přijímání zaměstnanců, kteří nastoupili (...) bez předchozího*

¹¹¹ NA, fond Ministerstvo informací, inv.č. 134. *Osoby jednotlivě.*

¹¹² Tamtéž.

projednání osobního oddělení, závodní rady a bez souhlasu ředitelské schůze“. Závodní rada proto tehdy doporučila, aby další postup vycházel z oběžníku pojednávajícího o porušení směrnic při přijímání.¹¹⁴

5.4.4 Rozhlasová komise při kulturně-propagačním a ideologickém oddělení ÚV KSČ

Vliv v očistných komisích nebo působení prostřednictvím rozhlasového odboru byl ovšem pouze špičkou ledovce ve způsobu, jakým komunisté dokázali fungování rozhlasu ovlivňovat. K prosazování svých "prověřených lidí" na určité pozice komunisté využívali také rozhlasové komise při kulturně-propagační a ideologickém oddělení ÚV KSČ.

Rozdíl oproti jiným instrumentům komunistů byl v tomto případě zásadní v jedné věci – zatímco práci například ministerstva informací mohl demokratický tisk „hlídat“, do fungování rozhlasových komisí prakticky neměl šanci proniknout, protože Komunistická strana Československa držela existenci těchto komisí v tajnosti. Schůze komisí bylo povětšinou přísně důvěrné. Bohuslav Laštovička, častý účastník schůzí, opakovaně vyzýval soudruhy, ať o komisích nikde nemluví. *„Komise je interní stranický orgán,*“ upozorňoval Laštovička.¹¹⁵

Počátek rozhlasových komisí se datuje k 10. dubnu 1946, kdy se skupina komunistů složená ze zástupců různých odvětví veřejného života sešla na ustavující schůzi. Na úvodní schůzce se kromě dalších objevili Bohuslav Laštovička (generální ředitel rozhlasu), Kazimír Stahl (vedoucí rozhlasové techniky), Ivan Olbracht (IV. odbor ministerstva informací) a Zdeněk Novák (IV. odbor ministerstva informací). Jak je patrné ze záznamů ze schůzí, komise hledala způsoby, jak co nejefektivněji ovlivnit podobu rozhlasového vysílání, aby odpovídalo představám KSČ.

Jak konkrétně komise pracovala? Úkolem rozhlasové komise bylo například rozšiřovat okruh externích spolupracovníků, kteří by pro potřeby vysílání připravovali

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Archiv ČRo, prameny k dějinám Československého rozhlasu, inv.č. 29, číslo krabice 7. *Jednatelská zpráva revoluční závodní rady Československého rozhlasu, květen 1945 – březen 1947.*

například odborné přednášky. Mělo jít o sestavení týmu „tvůrčích lidí“ (například literátů a dalších veřejně aktivních osob), z nichž se měl „vytvořit stálý kádr přispěvatelů“.¹¹⁶ Prostřednictvím těchto lidí pak komunisté měli zasahovat do podoby vysílání. Komise se tedy měla „přičiníti o programové pracovníky“, protože okruh spolupracovníků bylo podle Laštovičkových slov nutné rozšířit.¹¹⁷ Jak na úvodní schůzi také připomněl, bylo třeba postupovat rychle, protože program (kromě aktuálního politického zpravodajství) se připravoval na šest týdnů dopředu. Základní programy se podle Laštovičkových slov připravovaly dokonce na půl roku dopředu.¹¹⁸

Současně s tím ve spolupráci s kulturně-propagačním oddělením ÚV KSČ měla být sestavena skupina „*intelligentních soudruhů-dělníků z velkých závodů, kteří mají k rozhlasu vztah, a jež by si komise rozhlasová zvala k řešení některých problémů vždy, když to bude třeba*“.¹¹⁹

Z úvodního setkání vyplynulo následující složení rozhlasové komise: Zdeněk Novák (IV. odbor ministerstva informací), Jaromír Lang (rozhlasové odbory), Květa Milcová, Václav Řezáč, Arnošt Klíma (ÚV KSČ), Eva Outratová (Československý rozhlas), Josef Kolář (Československý rozhlas), Jiří Hendrych (ÚV KSČ), Jarmila Svatá, Věra Richterová (komise žen ÚV KSČ), Gina Langfeldrová (komise mládeže ÚV KSČ), Jan Zelenka (krajský sekretariát KSČ Praha).¹²⁰

Patrně pro efektivnější práci si každý člen komise měl v rámci svého působitě vytvořit vlastní subkomisi, s jejíž pomocí „*programovou kritiku (rozhlasu), přání a náměty by písemně zachycoval a předával ústřední komisi k dalšímu zpracování, eventuálně realizování*“.¹²¹

¹¹⁵ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹¹⁶ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹¹⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹¹⁸ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹¹⁹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁰ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²¹ Archiv ČRo, prameny k dějinám Československého rozhlasu, inv.č.29, číslo krabice 7. *Jednatelská zpráva revoluční závodní rady Československého rozhlasu, květen 1945 – březen 1947.*

Souběžně se vznikem této ústřední komise vznikaly také krajské rozhlasové komise, které na základě úkolů z pražské centrály měly dohlížet na dění v regionálních redakcích rozhlasu a pokud možno jej také ovlivňovat. Celý „pavouk“ rozhlasových komisí a subkomisí pak fungoval jako spojka mezi Komunistickou stranou Československa, rozhlasem a ministerstvem informací.

Jak už bylo řečeno výše, úvodní schůzka proběhla v dubnu 1946. Bylo tedy pochopitelné, že se nově vzniklá komise zaměřila na blížící se volby. Na schůzi tak doslova zaznělo, že „*rozhlas nesmí stát stranou volební kampaně*“.¹²² Naopak měl právě co nejintenzivněji propagovat vládní program. Komunisté si sice dobře uvědomovali, že ve vypjatém předvolebním boji nelze rozhlas otevřeně pojmout jako hlásnou troubu KSČ, nicméně své zájmy mohli dobře skrýt do propagace Národní fronty. „*Rozhlas si musí zachovat při volbách nestrannost. Hlavní úkol bude propagace Národní fronty. To bude pomáhat naší straně, poněvadž jsme hlavní pákou Národní fronty. To nám umožňuje, abychom ostře vystoupiti ostře proti těm, kdož se snaží Národní frontu rozvracet nebo jí dát jiný směr,*“ vysvětloval Laštovička na schůzi.¹²³

Zásadní aktivita rozhlasové komise však spočívala v personální politice. Komise hned na první schůzi shrnula dosavadní stav zaměstnanců rozhlasu podle politické příslušnosti či sympatií k určité straně – z pohledu komunistů byl výsledek neuspokojivý. Podle odhadů bylo komunistů v rozhlase pouhých dvacet procent. Přestože KSČ měla na své lidi například na pozicích generálního ředitele (Laštovička), ředitele techniky (Stahl) a šéfredaktora politického zpravodajství (Hronek), schůzující byli jiného názoru: „*(...) na vedoucích místech máme slabé zastoupení, v administrativě vedou národní socialisté, nejsilnější počet zaměstnanců má naše strana mezi technickým a pomocným personálem.*“¹²⁴

¹²² NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²³ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁴ Zmínka o dominanci komunistů v řadách technického personálu by pravděpodobně odpovídala aktivitám ministerstva informací v organizaci odborných stáží (viz dále). In: NA, fond KSČ – Ústřední

Personální otázka byla pro členy rozhlasové komise palčivá. Do budoucna se členové komise a komunističtí rozhlasoví pracovníci měli zaměřit na soupis míst, „*kteřá je potřeba obsadit*“¹²⁵. V této souvislosti je zajímavé, že odborná zkušenost nehrála příliš velkou roli. Důležitější bylo najít takové lidi, kteří jsou minimálně loajální ke komunistické ideologii. Na vybrané pozice tak měli zamířit lidé, kteří „*sice nemají rozhlasové zkušenosti, ale mají zkušenosti ideologické práce*“.¹²⁶

Pokud ministerstvo informací disponovalo silou potřebnou k personálním zásahům v rozhlase, rozhlasová komise měla vytipovávat konkrétní pozice, které bylo potřeba obsadit. V podobném duchu se na ustavující schůzi rozhlasové komise vyjádřil Zdeněk Novák z rozhlasového odboru ministerstva informací: „*Ovlivňujeme (ministerstvo informací – pozn. aut.) rozhlas politicky: jednotlivé referáty nejsou obsazeny našimi lidmi, snažíme se získat soudruhy na zodpovědná a politicky důležitá místa, v tom má rozhlasová komise pomáhat*“.

Regionální rozhlasové komise měly na starost ohlídat, aby ani z regionálních rozhlasových studií nezazněla kritika KSČ (a později kritika vlády Klementa Gottwalda). Správné „ideové usměrnění“ mělo být naplňováno synergií s regionálním stranickým tiskem a tamní buňkou KSČ. To byl s velkou pravděpodobností také důvod, proč se členy rozhlasových subkomisí ve všech regionálních studiích stávali zástupci regionálního komunistického tisku (například redaktori moravských komunistických listů Rovnost nebo Nová svoboda apod.), případně komunističtí členové krajských výborů.

Rozhlasová komise ze začátku postupovala velmi systematicky. Na třetí schůzi ze dne 2. května 1946 se obsáhle věnovala rozhlasovým pořadům. Účastníci schůze hodnotili jednotlivé programy (oddělení) rozhlasu na základě hodnocení od zaměstnanců-komunistů v rozhlase. Zatímco v *Politickém zpravodajství* čas od času prošla zpráva s reakční tendencí, naukové pořady byly prý vytvářeny vyloženě diletantsky a s reakční ideologií. *Ženskému rozhlasu* pro změnu bylo vytknuto,

výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁵ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

že se věnuje ženám-hospodyním, ne pracujícím ženám-dělnicím. *Odborný rozhlas* měl údajně kolísavou úroveň, přičemž přednášky Antonína Zápotockého byly v této souvislosti zmíněny jako ideální příklad. *Vojenský rozhlas* se prý vyznačoval nedostatkem zkušených pracovníků, nicméně celkově byl hodnocen jako pokrokový, jenž více než jakýkoliv jiný popularizoval SSSR.¹²⁷

Až do září 1946 se rozhlasová komise pravděpodobně vůbec nescházela. Můžeme jen spekulovat, zda důvodem byla drtivá výhra komunistů v květnových volbách. Na schůzi z 21. listopadu 1946 ovšem zazněla ostrá kritika mířící do vlastních řad. Jiří Hronek na listopadové schůzi protestoval proti slabé účasti v posledních měsících a konstatoval, že se „*dosud dosti dobře nechápe význam rozhlasu*“.¹²⁸ Proto navrhl, aby členové komise s nepravděpodobnou docházkou byli vyloučeni a nahrazeni aktivnějšími lidmi.

Své kolegy burcoval také generální ředitel rozhlasu Laštovička. Připomněl, že „*naši odpůrci jeví zájem a vyvinují činnost daleko větší*“.¹²⁹ Laštovičkovi kolegové si tak měli uvědomit význam rozhlasu jako politické zbraně: „*Naši odpůrci to chápou daleko více. Generální sekretář národně sociální strany si zve rozhlasové předáky k sobě. Reagují na každou maličkost. Rozhlasová komise se má postarat o to, aby se dostalo rozhlasu ve straně takového místa, jaké si zaslouhuje.*“¹³⁰

Na schůzi z 13. prosince 1946 se k závazkům komise přidává další úkol - povinnost podílet se na propagaci dvouletého plánu, který měl odstartovat v roce 1947. Jak je uvedeno v záznamech ze schůzí, „*ponecháme-li jako dosud hlavní tíhu této propagace na politickém zpravodajství, docílíme pravý opak u posluchačů přecitlivěle reagujících na každý náznak propagandy, zvláště vzhledem k sabotážním útokům reakčního tisku S.S. a L.D.* (zřejmě myšleny deníky Svobodné slovo a Lidová

¹²⁶ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁸ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹²⁹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹³⁰ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

demokracie - pozn. aut.). *Propagace dvouletého plánu musí prolnout všechny pořady v nenásilné formě odpovídající těmto reakcím. Zde je také nanejvýš nutná programová spolupráce jednotlivých oddělení rozhlasu a pak co nejhlubší a nejnímavější znalost reakce posluchačů*“.¹³¹

V souvislosti s prosazováním politiky Národní fronty a dvouletého plánu poukázal Laštovička na nedostatek iniciativy zaměstnanců, což podle něj poskytlo důvod k případným personálním změnám na rozhlasových pracovištích. „(...) *musíme dát do popředí otázku výměny lidí, nové sestavení pracovníků*“, uvedl generální ředitel s tím, že je potřeba provést „*revisi lidí na všech stupních, zda nám zaručují schopnosti k provádění dvouletého plánu*“.¹³²

Rozhlasová komise se na sklonku roku 1946 rozrostla o další členy, jako například o Františka Nečáska a Viléma Nového (ti se předtím účastnili pouze ustavující schůze), Gríšu Spurného, Františka Vaníčka nebo Miroslava Kouřila.¹³³ Celkově se na chodu rozhlasové komise na přelomu let 1946 a 1947 podíleli tyto lidé: Bohuslav Laštovička (generální ředitel), Kazimír Stahl (zástupce, vedoucí techniky), Jiří Hronek (šéfredaktor), Zdeněk Novák (šéf přednáškového oddělení, IV. odbor ministerstva informací), Eva Outratová (redaktorka), Jan Seidel (hudební poradce gramofonových závodů), Josef Kolář (šéf školského rozhlasu), F. K. Zeman (redaktor rozhlasu), František Nečásek (redaktor, kabinet předsedy vlády), Hugo Koval (štabní kapitán, Hlavní správa výchovy a osvěty ministerstva vnitra), Gríša Spurný (osobní tajemník ministra vnitra), Gustav Bareš (vedoucí takzvaného "Kultpropu" - *Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ*), Jiří Hendrych (redaktor), Jan Drda (spisovatel), Ivan Olbracht (spisovatel, šéf IV. odboru ministerstva informací), Miroslav Burian (rozhlasový odbor ministerstva informací), František Vaníček (osobní tajemník ministra

¹³¹ Archiv ČRo, prameny k dějinám Československého rozhlasu, inv.č.29, číslo krabice 7. *Jednatelská zpráva revoluční závodní rady Československého rozhlasu, květen 1945 – březen 1947.*

¹³² Archiv ČRo, prameny k dějinám Československého rozhlasu, inv.č.29, číslo krabice 7. *Jednatelská zpráva revoluční závodní rady Československého rozhlasu, květen 1945 – březen 1947.*

¹³³ Komise byla po celou dobu existence značně flexibilní a její složení se měnilo s ohledem na aktuální úkoly. Ke konci roku 1947 opustili centrální pražskou komisi všichni lidé mimo rozhlas. In: NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze subkomisí, 1947.*

zemědělství), Vilém Nový (šéfredaktor *Rudého Práva*, nejméně v jednom případě zastupován Ivanem Skálou), Miroslav Kouřil (ředitel *Kom. zpěvohry*).¹³⁴

Také v roce 1947 se rozhlasová komise scházela nejméně jednou měsíčně. Zatímco rok 1946 se nesl v duchu příprav na volby, podporu Národní fronty, dvouletého plánu a personální obměny lidí, témata schůzí komise v roce 1947 byly daleko odbornějšího charakteru – komise řešila, jak vysílání ztraktivnit pro posluchače, jaké nové formy pořadů by mohly ve vysílání zaznít.

Na přelomu ledna a února 1947 byla zorganizována programová konference Československého rozhlasu v Karlových Varech. Nejbližší následující schůze rozhlasové komise vyplnilo z velké části hodnocení konference. Zajímavé v tomto ohledu bylo hodnocení generálního ředitele Bohuslava Laštovičky, který uvedl, že „konference ukázala, že postupně se všichni pracovníci přidávají k cestě, kterou jsme se rozhodli (Komunistická strana Československa – pozn. aut.) stůj co stůj uplatnit. A to i ti, kteří s počátku se stavěli otevřeně proti nám“.¹³⁵ Lze se tedy domnívat, že systematické ovlivňování podoby rozhlasového vysílání neslo své ovoce.

Na druhou stranu boj o vliv v rozhlase zjevně jen tak neustával, na což upozornila schůze rozhlasové komise z 16. května 1947: „(Komunisté) pracují nedbale, zatímco političtí odpůrci pečlivě, rozhlasově bezvadně, obsahově reakčně. K některým závažným příležitostem soudruha neseženeme.“¹³⁶

Někdy v této době se také členové rozhlasové komise a příslušných subkomisí vydávají do regionálních studií, aby monitorovali aktuální situaci a koordinovali potřebné aktivity. Ze zápisů z těchto výjezdů se tak například dozvídáme, že „mostecké studio je (k dubnu 1947 – pozn. aut.) personálně nejlépe stranicky vybaveno. Strana má krajskou rozhlasovou komisi složenou ze zástupců všech tří studií (Most, Teplice, Ústí) a rozhlasovou radu Národní fronty, která koordinuje a ideově řídí programovou

¹³⁴ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹³⁵ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹³⁶ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

*práci rovněž ovládají soudruzi“.*¹³⁷ Obdobný stav panoval také například v Plzni, kde byla většina zásadních vedoucích pozic obsazena soudruhy. „*Vedením komise byl pověřen soudruh Giessubel bet patřičného pokynu čím se má komise zabývat. V celku pracovníci v rozhlase naprosto postrádají jakoukoliv spolupráci se stranou,*“ stojí v hodnocení výjezdu do plzeňského studia.¹³⁸

V roce 1947 komunisté stupňují svůj tlak na rozhlas, což je i patrné z faktu, že se počet účastníků rozhlasové komise znovu výrazně rozšířil. Zatímco na přelomu let 1946 a 1947 měla komise kolem dvacítky členů, na schůzi 6. června 1947 bylo přítomných hned osmatřicet lidí: Ing. Ervín Mates, Miroslav Cihlář, Ing. Cyphelly, Jiří Váňa, dr. Bedřich Steiner, Josef Smrkovský, arch. Hipman, Ing. Jaroslav Okrouhlický, J. Kolár, Ing. Rudolf Hendrych, dr. František Potůček, dr. Václav Ziegler, Zdeněk Potůček (sociálně politické oddělení), dr. Kles, Adolf Vodička, Bohuslav Laštovička, Zdeněk Novák, Kazimír Stahl, Jan Seidel, dr. Josef Kolář, Jiří Hronek, F. K. Zeman, František Nečásek, Hugo Koval, Gríša Spurný, Gustav Bareš, Jiří Hendrych, Jan Drda, Jiří Marek (*Syndikát českých novinářů*), Ivan Olbracht, dr. Miroslav Burian, Eva Outratová, dr. Hruban, Ivan Skála, Ing. Miroslav Kouřil, dr. Květa Milcová, František Jungman, dr. W. Feldstein.

Komise se nicméně během léta 1947 pravděpodobně nescházela. Další schůze proběhla až 17. října 1947. Tématem byla tehdy aktuální aféra označovaná jako „Případ 306“. Konkrétní pochybení není zaznamenáno, vyplývá však z udání komunistických zaměstnanců, kteří komisi upozornili na „*příliš silný vliv nepokrokových pracovníků-redaktorů*“¹³⁹. „Reakční“ redaktori Smutek, Midloch a Zinek a další se údajně snažili mařit kolegům-komunistům jejich práci, když upravovali jejich texty těsně před vysíláním, tedy v momentě, kdy už do nich nemohl nikdo zasáhnout.¹⁴⁰ Komunisté viděli příčinu problému v nedokonalé souhře a osobní orientaci komunistických

¹³⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹³⁸ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹³⁹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁴⁰ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

rozhlasových pracovníků. Rozhlasová komise případ doporučila vyřešit důraznou výstrahou směřovanou Midlochovi a spol.¹⁴¹

Bez ohledu na provinění či následné tresty zúčastněných „provinilců“, na případu je zajímavá jiná věc. Rozhlasová komise se shodla na řešení, že „*po návratu Hronkově bude jeho zástupce národní socialista Midloch delegován do USA*“.¹⁴² Tento závěr komise o mnoho let později osvětlil komunistický redaktor Jiří Ruml. Šéf politického zpravodajství Jiří Hronek byl totiž v roce 1947 zvolen do funkce generálního tajemníka *Mezinárodní organizace novinářů*. To ovšem vyžadovalo často cestovat do zahraničí. Během služebních cest ho zastupoval právě zmíněný Miloš Midloch. „*(Midloch) si na nás mladých komunistech pořádně smlsnul, neb mu začasťe nahrávali i sociální demokraté, kteří se tak odškodňovali za spolupráci s Hronkem, když byl náhodou přítomen,*“ popisoval Ruml.¹⁴³

O několik týdnů později byl Midloch skutečně poslán do New Yorku jako zpravodaj.¹⁴⁴ To byl pro komunisty důležitý moment, protože tím oslabili vliv národních socialistů v politickém zpravodajství a naopak posílili svůj vliv.

Na další schůzi z 10. listopadu 1947 byl ustanoven plán na další měsíce. Poprvé je zde zmíněn pětiletý plán. Pokud jde o personální otázku, zúčastněným členům komise připadl úkol „zrevidovat kádry“ na svých pracovištích. Bylo nutné znovu zjistit „*rozvrstvení soudruhů v podniku, zjistit slabiny, organizační přesuny – doplnit stavy v programu a pak i jinde – v Praze i v odbočkách*“.¹⁴⁵

Koncem roku 1947 řešila rozhlasová komise především Viktora Patzaka, sekčního šéfa IV. odboru ministerstva informací, který byl zároveň členem

¹⁴¹ Komise se mimo jiné zamýšlela nad zajímavou skutečností, zda by komunističtí rozhlasoví zaměstnanci neměli projít údajnou „instruktážní schůzí redakce Rudého Práva“, aby věděli, jak v budoucnu podobné zásahy odrážet. In NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, svazek 116, arch.j. 591. *Zápisy ze subkomisí, 1947.*

¹⁴² NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně-propagační komise a kulturně-propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 591. *Zápisy ze subkomisí, 1947.*

¹⁴³ RUML, Jiří. *Daň z blbosti*. Praha: ČTK, 1990. s. 34.

¹⁴⁴ Nakonec byl propuštěn v září 1948 kvůli obvinění, že v Americe navázal spolupráci s emigrantem a národním socialistou Petrem Zenklem. JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. s. 200.

¹⁴⁵ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně-propagační komise a kulturně-propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

jednatelského sboru rozhlasu spolu s Laštovičkou a Remešem. V referátu Kazimíra Stahla zazněla ostrá kritika směrem k Patzakovi. Ten prý usiloval o místo generálního ředitele, což by představovalo pro komunisty „skutečně vážné nebezpečí“. ¹⁴⁶ Jak uvedl Bohuslav Laštovička, Patzak se prý začal projevovat jako „politicky nepevný“. ¹⁴⁷ Až do podzimu 1947 prý nebyl s jeho chováním problém, pak údajně začal svou funkci plnit netečně, objevila se kritika jeho práce, udržoval kontakty s Anglií. Podle Laštovičky existovalo riziko, že Patzak – pokud by se v jednatelském sboru rozhlasu spojil s Remešem – by mohl Laštovičku ve sboru úplně izolovat.

Na té samé schůzi se také řešila kádrová politika v jednotlivých odborech. Personální praxe prý umožňovala „*pašovat do rozhlasu sociální demokraty a národní socialisty*“, což bylo pochopitelně nepřijatelné. Soudruzi Hronek, Zeman a Novák byli v tomto případě vyzváni, aby uplatňovali přísnější měřítka při náboru nových pracovníků: „*zastavit přijímání, kontrolovat a hlídat,*“ dočteme se v zápisu ze schůze. ¹⁴⁸ Šéfredaktor Hronek se v této souvislosti zavázal, že bude na pozice redaktorů přísně přijímat pouze prověřené kádry. Rovněž přislíbil přidat přehled o stavu redakce.

Komise rozebírala kádrovou politiku v jednotlivých odborech. Jak Hronek informoval, v oddělení *Krátkých vln* se ukázal jako nevyhovující redaktor Vladimír Tosek („*není ukázněný, pracuje bez kontroly, politické chyby*“) – byl proto přeložen do poslechové služby. Hronek však dodal, že je důležité obratem najít člověka „*velké koncepce a autority*“, aby národní socialisté nemohli nabídnout na uvolněnou pozici vlastního člověka. ¹⁴⁹ Podle Hronka bylo potřeba odstranit z tohoto odboru i Janotu a ostatní. ¹⁵⁰

¹⁴⁶ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁴⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁴⁸ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁴⁹ Kvůli politickým chybám mělo být nakonec propuštěno daleko více lidí. In: NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 591. *Zápisy ze subkomisí, 1947.*

¹⁵⁰ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

O činnosti komise během únorových dní roku 1948 nejsou žádné záznamy. Další schůze byla na programu až na začátku března 1948, tedy v době nových poměrů (podrobnosti viz dále).

5.5 Ovlivňování personální politiky rozhlasu

Komunisté obratně využívali všechny státní úřady, organizace a komise, aby ovlivnili stav pracovních sil v rozhlase. Jak už bylo řečeno výše, rozhlas se od roku 1945 potýkal s nedostatkem zkušených pracovníků. Ministerstvo informací v této souvislosti organizovalo například odborné stáže v zahraničí, na které vysílalo vlastní zaměstnance. Ti následně zamířili na odborné a tedy těžko nahraditelné pozice v rozhlase. Můžeme se domnívat, že na stáže jezdili především sympatizanti komunistické strany. Tímto způsobem ministerstvo vyjednalo vybraným lidem půlroční stáž v USA. Ministerstvo zajistilo odbornou stáž mimo jiné jistému panu Seligmanovi, který prý patřil k loajálním úředníkům rozhlasového odboru ministerstva informací. „*Pokud je nám známo, nehodlá pan Seligman zůstat trvale ve službách ministerstva informací. Zavázal se však, že po svém návratu vstoupí na 2 roky do služeb Čs. rozhlasu,*“ zmiňuje archiv s tím, že půlroční stáž takto absolvovalo hned několik pracovníků ministerstva informací.¹⁵¹

Prezidium ministerstva informací rovněž organizovalo kurzy Státní informační služby. V archivech je uvedena řada případů, kdy absolventi tohoto kurzu byli přiděleni do služeb Československého rozhlasu, a to na oddělení politického zpravodajství. Účastník kurzu byl obvykle „*přidělen k zaškolení postupně do všech oddělení rozhlasu*“.¹⁵² Je logické, že takto vyškolený zaměstnanec rozhlasu byl při akutním nedostatku kvalifikované pracovní síly prakticky nenahraditelný.

Školení zaměstnanců bylo ovšem pouze jednou metodou, jak dosazovat lidi na určité pozice v rozhlase. Jak už bylo řečeno v kapitole věnované obecnému stavu médií v Československu, ministerstvo informací získalo v květnu 1947 důležitou zbraň v podobě zákona č. 101/47 Sb. o postavení redaktorů a o svazech novinářů.¹⁵³ Fakt,

¹⁵¹ NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č. 134. *Osoby jednotlivě.*

¹⁵² NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č. 134. *Osoby jednotlivě.*

¹⁵³ Ministr informací Václav Kopecký předložil podobný zákon už v srpnu 1945, návrh však neprošel přes ministry Československé strany národně socialistické a Československé strany lidové. Norma byla

že k vylučování novinářů z redakcí docházelo právě na základě interpretací tohoto zákona, potvrzuje ve své knize *Únor a kultura* také Jiří Knapík, který zmiňuje, že „v říjnu 1948 Václav Kopecký při hodnocení čístek na 1. sjezdu novinářů uvedl, že zmíněný zákon na redaktorech požadoval 'výslovně kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení'“.¹⁵⁴ Z toho můžeme vyvodit, že v tomto ohledu v podstatě volně definovaný zákon uplatňovaný ministerstvem informací sloužil komunistům jako instrument při vylučování nepohodlných redaktorů a obsazování vlastními redaktory loajálními politice KSČ.

Tlak na nekomunistické zaměstnance rozhlasu ovšem KSČ mohla vyvíjet také prostřednictvím mezd. V archivech je zaznamenána kauza ředitele techniky Ladislava Janíka, který v březnu 1947 poslal ministerstvu informací oficiální stížnost na vedení rozhlasu. Ačkoliv byl zaměstnancem od roku 1945, stále ještě neměl sjednanou služební smlouvu. „Každý zaměstnanec Československého rozhlasu dostává po půlroční zkušební době definitivní smlouvu, která upravuje jeho služební poměr a vyjasňuje jeho existenční základní,“ uvedl Janík.¹⁵⁵ Jeho plat prý neodpovídal „manažerské“ funkci v rozhlase. „V roce 1945 byla v Čsl. rozhlase provedena generální úprava platových poměrů. Podle této úpravy mohli dosáhnouti podřízení zaměstnanci dokonce vyššího čistého příjmu,“¹⁵⁶ dodal Janík. Ministerstvo informací se ve své reakci tehdy omezilo na konstatování, že proti zvýšení platu nemá námitek. Vzhledem k faktu, že o platech rozhlasovalo právě ministerstvo, mohlo jít o jeden ze způsobů, kterým KSČ ovlivňovala složení pracovních sil v rozhlase.

Jiným příkladem ovlivňování personálního stavu v rozhlase byl například tlak veřejnosti, který uměle měli vytvářet příznivci KSČ. Tyto aktivity měly organizovat především zmiňované rozhlasové komise, které měly za úkol utvořit jakýsi stálý kádr rozhlasových pracovníků, jejichž úkolem by bylo „rozšiřovati komisi o externisty a o přátelé rozhlasu z různých vrstev obyvatelstva. Těchto používati pak, aby v případě zneužití rozhlasu pro účely jiných politických stran zasilali protesty rozhlasu“.¹⁵⁷

nakonec schválena 28. května 1945. In: BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 229.

¹⁵⁴ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, Libri, 2004. s. 35.

¹⁵⁵ NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č. 134. *Osoby jednotlivě*.

¹⁵⁶ NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č. 134. *Osoby jednotlivě*.

¹⁵⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze subkomisí, 1947*.

Na základě těchto uměle vytvořených protestů měla pak rozhlasová komise vysílat žádost o sjednání nápravy ústředí Československého rozhlasu, které následně rozhodovalo v součinnosti s rozhlasovým odborem ministerstva informací.

Jinou možností dosazování komunistů do rozhlasových funkcí bylo odstraňování nepohodlných pracovníků na základě nedostatečné odbornosti. Návrh mohla podat rozhlasová komise, posluchači nebo závodní rada. Takový byl třeba případ Arnošta Bělohlávka, který vedl rozhlasový bulletin *Zpravodajství Československé rozhlasové služby*. V říjnu 1947 se Bělohlávek dozvěděl, že bulletin má dobré předpoklady pro státní a hospodářskou propagaci, ale neodpovídá očekávané kvalitě. Bělohlávek byl okamžitě nahrazen prověřeným pracovníkem Jiřím Hájkem z ministerstva informací.¹⁵⁸

Celkově komunisté do podoby rozhlasu zasahovali po celé období třetí republiky. Už několik týdnů před krizí měli v moci řadu rozhlasových studií, mezi nimi například ta v Mostu, Teplicích nebo Ústí nad Labem. „*V Mostě je studium v rukou komunistů. V Teplicích spolupracuje rozhlasová komise s předsedou místního národního výboru se soudruhem Vincourem a vedoucí studia Dvořákovou – zaručuje správně ideové usměrnění rozhlasu. V Ústí nad Labem se situace lepší, neboť od 1. ledna 1948 má být ve studiu zaměstnán soudruh Brunát, nově jmenovaný krajskou rozhlasovou komisí, předseda ústecké rozhlasové komise,*“ bylo uvedeno v zápisech rozhlasových komisí už na sklonku roku 1947.¹⁵⁹

5.6 Únor 1948

Podobně jako při osvobození Československa v květnu 1945 sehrál rozhlas významnou roli také v roce 1948. Ve vypjatých únorových dnech se postavil za plán komunistů na řešení politické krize. Neméně významně se podílel také například na organizaci masových akcí na podporu vlády Klementa Gottwalda.

V této souvislosti je ovšem nutné připomenout, že oproti jiným stranám Národní fronty měli komunisté při snaze získat rozhlas na svou stranu dost usnadněnou pozici. Ministerstvo informací bylo v moci komunistů, rozhlasový odbor řídil spolehlivý

¹⁵⁸ NA, fond Ministerstvo informací. Inv.č.134. *Osoby jednotlivě.*

komunista Ivan Olbracht. Také vedoucí funkce v rozhlasu byly obsazeny komunisty - od generálního ředitele Bohuslava Laštovičky, přes programového ředitele Mirka Očadlíka, šéfredaktora politického zpravodajství Jiřího Hronka, až po vedoucího vzdělávacího odboru rozhlasu Zdeňka Nováka.

K tomu připočítáme systematickou práci rozhlasových komisí vzniklých při ÚV KSČ. V neposlední řadě i výsledek liberální očisty v prvních poválečných měsících hrál ve prospěch komunistů.

Únorová krize roku 1948 tak byla v podstatě jen vyvrcholením dosavadních aktivit. Během únorového puče měli komunisté za cíl rozhlas ovládnout co nejrychleji.¹⁶⁰ Už 17. února vyhlásil Zdeněk Novák, šéf vzdělávacího odboru rozhlasu, jménem stranické organizace stálou pohotovost. Komunisté obsadili budovu rozhlasu. „*Ve vratech rozhlasu byly seznamy zaměstnanců, kteří nesměli vkročit do budovy jako nespolehliví,*“ uvedl ve svých pamětech tehdejší redaktor Jiří Ruml.¹⁶¹ Zákaz se přitom týkal programových i technických zaměstnanců. Do studií se tak dostali pouze komunističtí rozhlasoví pracovníci, kteří obsadili všechny tři vysílací směny a počínaje 20. únorem začali vysílat pouze zprávy, které vzešly ze sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. „*S Jardou Borem jsme sloužili v těch dnech na zprávách nepřetržitě devadesát šest hodin, v redakci jsme na střídačku spali na matracích,*“ vzpomínal Jiří Ruml.¹⁶² Éterem zněly všechny důležité projevy komunistických funkcionářů, přímé přenosy ze shromáždění apod. „*Rozhlas jako nejvlivnější sdělovací prostředek byl zcela v rukou KSČ. Přenášel pouze akce vzniklé z podnětu ÚV KSČ.*“¹⁶³

Na rozhlasových vlnách naopak úplně chyběly nebo byly záměrně zkreslovány zprávy o aktivitách nekomunistických politických stran. Rozhlas často popisoval místa

¹⁵⁹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze subkomisí, 1947.*

¹⁶⁰ FLÉGL, Jindřich. *Radostný zjev mezi ochotníky.* In: *Osvětová práce.* 1950, č. 25, s. 350.

¹⁶¹ Jiří Ruml působil jako novinář od roku 1947. Pracoval ve Večerní Praze, Reportéru, později i v Československé televizi. Únorový převrat ho zastihl v redakci politického zpravodajství rozhlasu. Pozdější signatář Charty 77 se živil jako dělník v Průmstavu, v 80. letech skončil ve vězení pro „rozvracení republiky“, na podzim 1989 zatčen jako redaktor tehdy samizdatových Lidových novin, v roce se stal šéfredaktorem obnoveného deníku. In: RUML, Jiří. *Daň z blbosti.* Praha: ČTK, 1990. s. 35

¹⁶² RUML, Jiří. s. 35.

¹⁶³ JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948.* In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu.* Praha: Český rozhlas, 2003, s. 198.

a časy akcí organizovaných komunisty, ze kterých navíc obvykle vysílal reportáže. Posluchači tak kromě známého projevu Klementa Gottwalda na Staroměstském náměstí mohli slyšet také projev Zdeňka Nejedlého a Václava Kopeckého na Můstku.

Dne 20. února komunisté znemožnili vstup do práce hlasatelům z květnového povstání v roce 1945 Zdeňku Mančalovi a Stanislavu Kozákovi. Kazimír Stahl, tehdejší náměstek generální ředitele, vysvětlil ostatním pracovníkům tento postup takto: „*Nikdo nechce těmto hlasatelům upírat jejich zásluhy na spoluúčasti při povstání pražského lidu... Avšak selhávali a nakonec úplně selhali na frontě boje o lidovou demokracii, zachování odkazu národní revoluce a jejího dalšího prohloubení.*“¹⁶⁴

Významnou roli při ovládnutí rozhlasu (při ovládnutí československých médií obecně) komunistickou stranou sehrály takzvané *akční výbory* jednotlivých zájmových a profesních svazů. Svým působením pomáhaly z profesních organizací odstraňovat nepohodlné novinářské osobnosti. V pouňorových čistkách byla zlikvidována celá řada osobností českého kulturního života. Tito lidé „druhého řádu“, se kterými nastupující moc do budoucna nepočítala, se v podstatě ze dne na den ocitli „*mimo okruh autoritativně definované socialistické kultury*“.¹⁶⁵

Ojedinečnost akčních výborů spočívala v tom, že existovaly zcela mimo právní řád. Jejich zakládání podpořila mimo jiné výzva kulturních pracovníků s názvem *Kupředu, zpátky ni krok!*, uveřejněná ve Svobodných novinách 25. února. Text vyzýval k podpoře boje pracujícího národa proti temným a zpátečnickým silám. Mezi signatáři této výzvy nalezneme řadu jmen představitelů kulturních orgánů komunistické strany, jako například ministra školství Zdeňka Nejedlého, ministra informací Václava Kopeckého, Ivana Olbrachta, Vítězslava Nezvala, Bohuslava Laštovičku, Gustava Bareše nebo E. F. Buriana. Devizou akčních výborů byl především fakt, že jako v podstatě nezákonné organizace mohly jednat operativně a zároveň nemusely dodržovat obvyklé zákonné procedury.

Jen o dva dny později, přesně 27. února 1948, vznikl akční výbor i v rozhlase. Předsedou tohoto Akčního výboru Československého rozhlasu se stal Kazimír Stahl,

¹⁶⁴ NA, fond ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 765.

¹⁶⁵ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004. s. 35 – 36.

už zmíněný náměstek generálního ředitele, místopředsedou Zdeněk Novák a jednatelkou Olga Vojáčková. Akční výbor začal prakticky ihned prověřovat zaměstnance z hlediska jejich loajality ke komunistické straně, angažovanosti a spolehlivosti. Rozhlasový akční výbor vycházel z nařízení Akčního výboru Svazu českých novinářů (vzniklého jen o dva dny dříve), podle něhož bylo třeba odsoudit „*neodpovědné jednání a činy osob, které svým protilidovým postupem pokusily se rozložit jednotu národa a jeho pracujících příslušníků a zmařit tak klidný, demokratický vývoj k socialismu*“.¹⁶⁶ Na základě těchto prověrek započaly značné personální změny.¹⁶⁷

Čistkami pochopitelně neprocházela pouze rozhlas, ale tuzemská média obecně. V březnu 1948 dostalo ministerstvo informací pokyn od vlády, aby přikročilo k revizi všech povolení na vydávání novin a časopisů. Výsledkem bylo zastavení vydávání téměř 350 časopisů a periodik „reakčních“ politických stran. V dubnu 1948 pak vstoupila v platnost vyhláška o hospodaření s papírem, která umožnila omezit počet stran okresních novin a nekomunistických časopisů.¹⁶⁸

V případě Československého rozhlasu je však otázkou, kolik personálních čistek prošlo „standardním řízením“ přes disciplinární komisi *Svazu českých novinářů* a kolik lidí bylo odejito bez oficiálních postupů. Pokud například v případě demokratického tisku akční výbory po celém Československu sepisovaly celé seznamy „nepohodlných“ novinářů, s rozhlasem se hned v únoru muselo rozloučit jen minimum lidí. Hodinovou výpověď dostali Ivan Pour, Josef Štěpánek (Československý rozhlas v Ostravě), Karel Skopal (rovněž Ostrava) a Karel Kornell. Naopak do Svazu českých novinářů se hned v únorových dnech přihlásili noví rozhlasoví novináři: jmenovitě Jaroslav Havel a Bohdan Pošvic.¹⁶⁹

Československý rozhlas byl během únorového puče v moci Komunistické strany Československa. Svým tendenčním a jasně prokomunistickým vysíláním přispěl ke zdárnému úspěchu převzetí moci komunistickou silou. Jak o něco později zhodnotil

¹⁶⁶ NA, ASYN, karton 178/1. *Akční výbor 1948. Zápisy schůzí AV SČN 25.2., 19.3.*

¹⁶⁷ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 269.

¹⁶⁸ KÖPPLOVÁ, Barbara (et al.): *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 384.

ministr informací Václav Kopecký, Československý rozhlas se mohl „*právem pyšnití, že má svou významnou zásluhu na vytvoření předpokladů pro šťastný přechod do nového života, ozářeného symboly socialismu*“.¹⁷⁰

5.7 Československý rozhlas po únorových událostech 1948

Období totality v Československu začalo propouštěním. Z různých úřadů a institucí mizeli protikomunisticky smýšlející lidé. Zkušeni zaměstnanci byli nahrazováni praxí často vůbec nedotčenou, ale za to dravou revoluční mládeží. Obdobná situace panovala i v Československém rozhlasu. Personální změny, o nichž se na poradách vedení rozhlasu často mluvilo jako o „*revisi dekretů z roku 1945*“¹⁷¹, lze považovat jako dovršení úsilí komunistů získat nad rozhlasem absolutní moc.

Již dříve zmiňovaná rozhlasová subkomise při kulturně propagačním oddělení sekretariátu ÚV KSČ definovala v prvních týdnech jasná pravidla: „*Zvýšení bdělosti, zesílení bezpečnosti republiky. Zpravodajská služba – část reakčních elementů v rozhlasu zůstává prozatím v loyaltě. Personálně opatřit: techniku, hlasatele, telefon atd. Vše přešetřit, dosadit spolehlivé lidi, bezpečnostní opatření upevnit, dodržovat. Pohotovost latentně trvá: Stahl, Novák zůstávají ve funkci vedoucích pohotovosti.*“¹⁷²

Už začátkem března 1948 již zmiňovaný akční výbor pražského rozhlasu sestavil seznam osmi rozhlasových pracovníků – mezi nimi i některých redaktorů – kteří měli být v podstatě ihned propuštěni. Konkrétně šlo o pracovníci osobního oddělení Annu Prokšovou, pracovníci studijního oddělení Štěpánku Matějčkovou, zaměstnance rozhlasové monitorovací služby Františka Vackeho a Jiřinu Kocmánkovou, slovenské redaktory zpravodajství Ludvika Šebestu a Vladimíra Ursínyho a nakonec slovenskou hlasatelku Věru Mikuláškovou a Otu Hoška.¹⁷³ K personálním čistkám z moci akčních výborů nedocházelo pouze v pražské rozhlasové centrále, ale také v regionálních stanicích v Ostravě, Českých Budějovicích, Plzni a Brně.

¹⁶⁹ NA, ASYN, karton 178/1. *Akční výbor 1948. Zápisy schůzí AV SČN 25.2., 19.3.*

¹⁷⁰ I. celostátní konference Čsl. Rozhlasu, 12. - 16. 1. 1949. In: *Náš rozhlas*, 30. 1. 1949.

¹⁷¹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁷² NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise.*

¹⁷³ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950.* Praha: Libri, 2004. s. 35.

Akční výbory se současně podílely také na procesu slučování všech vysílačů po republice pod značku *Československý rozhlas*. Slučování všech regionálních vysílačů bylo dovršeno v dubnu 1948, kdy Národní shromáždění schválilo zákon č. 137/1948 Sb. *o postátnění rozhlasu*.¹⁷⁴ Československý rozhlas se tak po nabytí účinnosti zákona – v červnu 1948 – stal homogenní institucí a veškerá práva a všechny závazky přešly na stát. Spolu s vlastnickými vztahy se vyjasnily také technicko-organizační záležitosti. Dříve mělo programové vysílání na starost ministerstvo informací a zároveň správa všech vysílačů spadala pod ministerstvo pošt.¹⁷⁵ Nově se veškeré vedení rozhlasu soustředilo pouze na ministerstvu informací. Komunistický režim si tímto způsobem zajistil definitivní kontrolu v rozhlasu, nepochybně nejvýznamnějším médiu své doby. Rozhlas se tedy mohl stát „*tlumočnickem ideologie československého socialismu*“.¹⁷⁶

Je třeba zmínit také personální změnu na nejvyšším postu v rozhlase, přestože nešlo o „likvidaci“ nekomunistické opozice. Nedlouho po únoru 1948 totiž post generálního ředitele opustil Bohuslav Laštovička, který získal místo velvyslance v Moskvě.¹⁷⁷ V červnu 1948 na jeho místo nastoupil Laštovičkův náměstek Kazimír Stahl. Na postu ústředního programového ředitele zůstal i nadále Mirko Očadlík.

V obecném pohledu je pak třeba zmínit jeden důležitý zákon. Ještě v roce 1948 byl schválen zákon č. 231/1948 Sb., *na ochranu lidově demokratické republiky*.¹⁷⁸ Ten komunistické moci dal k dispozici širokou paletu přísných trestů za velezradu, sdružování proti státu, pobuřování proti republice, hanobení republiky, vyzvědačství, nedbalé uchovávání státního tajemství, ohrožení obrany republiky nebo nedovolené zpravodajství. Tento zákon můžeme považovat za jeden z nejdůležitějších v rámci procesu ovládnutí médií.

¹⁷⁴ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004. s. 49.

¹⁷⁵ Rozdělení rozhlasu mezi ministerstvo informací a ministerstvo pošt bylo často předmětem sporů. Komunisté to nazývali „základní organizační vadou“, protože řevnivost mezi těmito ministerstvy vedla k tomu, že ministerstvo pošt se zanedbávalo spolupráci s ministerstvem informací. Je třeba dodat, že ministerstvo pošt a telegrafů v té době řídil František Hála z Československé strany lidové. In: NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, arch.j. 590. *Zápisy ze schůzí komise*.

¹⁷⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004. s. 49.

¹⁷⁷ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004. s. 50.

¹⁷⁸ Předpis č. 231/1948 Sb. ze dne 6. října 1948. [online]. 2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231>

5.7.1 Prověrky a kádrování

Personální změny v institucích a podnicích po celé zemi neskončily jen u čistek bezprostředně po únorových dnech. Velmi brzy začaly vznikat prověřkové komise, které dostaly za úkol odhalit politicky nespolehlivé pracovníky. Komise určené k personálním prověrkám byly většinou tří- až pětičlenné, přičemž členem se standardně stával člen ÚV KSČ (případně přímo poslanec, pracovník ústředního nebo krajského sekretariátu, člen strany obecně), dělnický funkcionář a člen instituce, v níž se prověřování provádělo. Komise se mohla dále dělit na subkomise, jedna komise vždy prověřovala jednu instituci.

Profesními kvalitami a zkušenostmi lidí se komise příliš nezabývaly, důležitá byla politická uvědomělost, postoj k novému lidově demokratickému zřízení, osobní angažovanost a také případné dřívější sympatie k jiným politickým subjektům než ke KSČ. Zjišťovalo se také riziko zneužití nepřáteli ze Západu.

Svá místa museli často opustit lidé politicky nespolehliví nebo přímo rizikovní, lidé s chladným přístupem ke komunistické politice, domnělí prospěcháři, lidé buržoazního původu, „*charakterově vadní*“ jedinci, ale i třeba jen obyčejní vtipálkové, kteří nevhodně glosovali tehdy aktuální poměry. Odejít museli nakonec i lidé, kteří pochybili ve své práci.¹⁷⁹

Prověřování zaměstnanců Československého rozhlasu začalo už v roce 1948 a trvalo až do roku 1951.¹⁸⁰ Prověrkami prošli všichni zaměstnanci, kádrovým posudkům neušlo ani nejužší rozhlasové vedení. O jejich sympatiích k politice KSČ nebylo kolikrát nejmenších pochyb, důležité však bylo odhalit u konkrétních lidí míru angažovanosti a zápalu pro věc.

¹⁷⁹ V archivech je zaznamenán případ z roku 1951, kdy elév přepsal zprávu ČTK o válce v Koreji. V textu zprávy použil slovní spojení „v oblastech osvobozených Američany“. Bylo pochopitelně nežádoucí, aby americký nepřítel cokoliv osvobozoval. Elév, s ohledem na jeho nezkušenost, byl pouze pokárán, propuštění však byli editor (zprávu nezkontroloval) a slovenský redaktor (zprávu bez editace přeložil pro potřeby slovenského vysílání). Vedoucí relace, který nesl za příspěvek rovněž zodpovědnost, byl přefázen na místo bez rozhodovacích pravomocí. In: Archiv ČRo, *prameny k dějinám Československého rozhlasu*.

¹⁸⁰ To nakonec ve své knize potvrzuje i Jiří Knapík.

Jedna z prověřkových subkomisí dostala na podzim 1948 za úkol prověřit 68 rozhlasových pracovníků, kteří zastávali funkce s rozhodovacími pravomocemi.¹⁸¹ Strana logicky nechtěla na vedoucí pozici někoho, o jehož komunistickém smýšlení by panovaly nějaké pochyby. Mezi prověřovanými osobami se tak objevil i generální ředitel Kazimír Stahl, programový ředitel Mirko Očadlík, šéfredaktor Josef Cincibus nebo šéfredaktorka politického zpravodajství Marie Koťátková.¹⁸²

Výsledkem této prověrky bylo v šesti případech vyloučení z komunistické strany, naopak 11 lidí dostalo status kandidátů na členství a doporučení k dalšímu politickému školení, jiným se zas určila čekatelská lhůta.¹⁸³ V této souvislosti byli někteří lidé přesunuti na méně exponovaná pracovní místa bez rozhodovacích funkcí a patřičného vlivu na obsah vysílání.

Ještě na podzim 1948 se prověřková komise zabývala také redakcí politického zpravodajství. Kádrování redaktorů zrovna z této redakce bylo pro komisi prioritou. Komise měla totiž na zřeteli „*postavení Československého rozhlasu jako nejmasovějšího agitačního a propagačního aparátu. Proto při prověrce (politického zpravodajství – pozn. aut.) uplatňovala mnohem přísnější měřítko, než tomu bylo v ostatních redakcích*“.¹⁸⁴

Prověřkou prošel také provoz rozhlasu Praha II. Šlo patrně o druhý pražský vysílač oblastního charakteru, který neměl takový dopad jako centrální vysílání. Jak vyplývá z archivních materiálů, komunisté sem během uplynulých let „přesunovali“ nespolehlivé zaměstnance, kteří mohli „škodit“ v provozu rozhlasu Praha I (jenž byl patrně hlavním vysílačem pražského rozhlasu). Stanice Praha II fungovala jako stabilní „odkladistiště“ nespolehlivých kádrů mimo jiné proto, že údajně po obsahové stránce

¹⁸¹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně-propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸² NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně-propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸³ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸⁴ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

neměla na rozhlasové vysílání vliv. Nicméně po únoru 1948 bylo nezbytné prověřit i toto pracoviště. „*Na Praze II je situace ještě o mnoho horší, neboť tam byli překládáni nespolehliví lidé z Prahy I. Špatné kádry na Praze II nemají však vliv na tvorbu, neboť ten je připravován na stanici Praha I.*“, zaznělo tehdy v oficiální žádosti o prověrku pracoviště, kterou se pověřené orgány zabývaly poměrně pozdě – až v březnu 1950.¹⁸⁵

Jaké měly prověrky výsledky? V několika případech byli zaměstnanci odsunuti z rozhlasu na jiná pracoviště. Pokud měli štěstí, mohli zůstat alespoň v oboru. Takový osud potkal například dlouholetého redaktora Josefa Cincibuse, kterého prověřková komise doporučila přeložit do *Zpravodajského filmu*.¹⁸⁶

V řadě případů se však v posudcích objevovaly formulace typu „*rozkládá pracovní morálku redakčního kolektivu*“, „*individualista, nikoliv marxista*“, „*reakční živel*“, „*má charakterové kazy*“, „*element lidově demokratickému zřízení nebezpečný*“ či „*absolutní politický analfabet bez perspektivy*“.¹⁸⁷ Pokud měl někdo v kádrovém posudku přímo takový nebo podobný výraz, s prací v rozhlase se mohl rozloučit. Častým závěrem takových posudků bylo doporučení převést pracovníka do nedůležitého sektoru výroby. „*Při stoupající důležitosti rozhlasového zpravodajství je naprosto neúnosné, aby pracoval jako redaktor vůbec*“, dočteme se například v posudku na redaktora zpravodajství Karla Procházku, jež byl právě jedním z těch redaktorů, kteří zamířili do výroby.¹⁸⁸

V roce 1949 byl odejit Emil Vrba (za protektorátu šéfoval hlasatelům). O rok později ho následovali kromě jiných už zmíněný K. Procházka, dále pak několikrát zmiňovaný F. K. Zeman, ale také V. Hartman, V. Buben, dr. V. Vlach, L. Hrdina,

¹⁸⁵ Prověrka v pozdějším čase může být důkaz, že stanice Praha II. nebyla zas natolik klíčová. Je mimochodem ironií osudu, že oficiální žádost o prověrku podal jistý Václav Kořínek, jehož samotného nakonec prověrky také smetly (viz dále). In: NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸⁶ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸⁷ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

¹⁸⁸ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, svazek 116, a. j. 593. *Prověrky v rozhlasu (zápisy, návrhy na opatření), 1948, 1950-51.*

K. Šabouk, L. Smutek, J. Hora, F. Komenda, V. Tosek, B. Hradil, K. Lavický, V. Slavická-Voborská, skupina šesti hlasatelů (R. Hájková, A. Mácha, J. Matoušek, K. Houba, L. Štorkán a J. Vosecký), V. Stibitz a další. O další rok později rozhlas opustil F. Kožík, A. Technik, O. Kukul a I. M. Malík.¹⁸⁹

Ještě na jaře 1951 kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ vyzvalo ke kádrovému přezkoumání všech technických zaměstnanců rozhlasu. „*Ve stanicích Praha, Brno, Budějovice, Plzeň, Ostrava, Liberec, Ústí a Hradec Králové byl proveden kádrový průzkum 405 techniků. Z toho je nutno 44 propustit a 40 techniků přemístit mimo provoz. Kádrový odbor rozhlasu podává tedy z toho průzkumu návrh na propuštění 84 nespolehlivých technických sil, z dřívějšího průzkumu na Praze I v lednu 1951 byl podán návrh na výměnu 22 techniků. Celkem je tedy třeba propustit a nahradit novými 106 techniků.*“¹⁹⁰

Pro kompletní obrázek o atmosféře v rozhlase je třeba dodat, že i po únoru 1948 docházelo k bojům o vliv. Zatímco před únorovým pučem byl tento boj záležitostí politických stran, v čase po převratu se změnil ve vnitrostranický. Profesní likvidace nekomunisticky smýšlejících zaměstnanců byly tedy jen částí celé přeměny rozhlasu. V únoru 1953 to na aktivu komunistů Československého rozhlasu shrnul generální ředitel Kazimír Stahl. „*Zápas o moc probíhal prakticky i od roku 1948. Dnes vím, že byl jen obměnou toho, s nímž jsme měli co činit do února 1948. Obrovský rozdíl byl ovšem v tom, že tehdy na rozhlas a jeho vedení a především na soudruha ministra (myšleno zřejmě ministra informací Václava Kopeckého - pozn. aut.) se soustřeďoval otevřený útok tehdejšího vedení národních socialistů, sociálně demokratické strany a lidové strany. I tehdy jsme měli co činit s boji na vnitřní frontě s Mančaly, Kozáky a jim podobnými za účinné pomoci dr. Remeše.*“¹⁹¹ Jak Kazimír Stahl dále ve svém projevu vysvětlil, při prověrkách zaměstnanců se musel rozhlas vyrovnávat s fenoménem „nových“ straníků (patrně prospěchářů, kteří vstupovali do KSČ například v březnu 1948 – pozn. aut.). V kádrových profilech bylo důležitou informací i datum vstupu do komunistické strany. „*Mysleli jsme si, že nyní jsme již prosti nepřátel a tak mohlo*

¹⁸⁹ In KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, Libri, 2004. s. 49.

¹⁹⁰ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, a. j. 592. *Korespondence odboru s rozhlasem – 1946 – 1954*.

dojít k naprosto nekritickému poměru, k mnoha zjevům, které nás všechny měly již v roce 1948 a 1949 mobilisovat. I u nás se zahnízdilo přesvědčení, že nejlepším straníkem je ten nejhalasnější. Proto mohl beztravně řídit Václav Kořínek, kterého vyslal Ústřední sekretariát do naší redakce v březnu 1948. Proto mohl vystupovat jako příklad komunisty Vilém Vejvoda, o něm jako aktivním členu strany neměla naše organizace do února 1948 ani tušení. Tito dva hurá bolševici se pak pasovali na kádrové pracovníky a smolili stovky kádrových posudků.“¹⁹²

Jak už bylo řečeno výše, nejpozději v roce 1951 nabyli komunisté dojmu, že Československý rozhlas plně souží komunistické straně a lidu. Počet zaměstnanců, jimž tato politická a společenská změna zastavila často mnohaletou rozhlasovou kariéru, není přesně znám. Jistě se však bude pohybovat v řádu několika stovek.

Atmosféru panující v budovách rozhlasu na začátku padesátých let dobře vystihuje korespondence kulturně propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ s rozhlasem. Po ukončení personálních čistek v roce 1951 byla nastavena tato pravidla: „Bude prováděna řádná kontrola vysílaných textů, nejméně třemi pracovníky. Zároveň bude vybudováno revisní oddělení, které převezme i bezpečnostní kontrolu. (...) K mikrofonu budou mít přístup jen důkladně prověřeni hlasatelé. Ostatní mohou hovořit jen na zvukový pás. S tím souvisí i natáčení všech relací.“¹⁹³ O rok později prošel Československý rozhlas zásadní reorganizací, která ho více přiblížila sovětskému vzoru.

Za dovršení procesu ovládnutí médií v Československu můžeme považovat rok 1953, kdy došlo k zásadní změně ve fungování kontrolních mechanismů. Ministerstvo informací bylo totiž začátkem tohoto roku zrušeno. Jeho úkoly v oblasti osvěty převzalo především ministerstvo školství. Někdejší šéf úřadu o ministerské křeslo nepřišel, v září 1953 se stal ministrem kultury.

¹⁹¹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, a. j. 608. *Aktiv komunistů – rozhlasových pracovníků 31.I. – 1.II. 1953 (zprávy, program).*

¹⁹² NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, a. j. 608. *Aktiv komunistů – rozhlasových pracovníků 31.I. – 1.II. 1953 (zprávy, program).*

¹⁹³ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, a. j. 592. *Korespondence odboru s rozhlasem – 1946 – 1954.*

Současně s tím byla zavedena státní cenzura. Vznikla totiž Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). Od roku 1953 tak už nemohlo být pochyb, že všechna média pracují ve prospěch KSČ. Byl omezen počet deníků i periodik. Zároveň nově vzniklá média musely schválit příslušné komunistické orgány. Profesní novinářská organizace se zavázala podporovat budovatelské úsilí a lidově demokratické zřízení. Zájemci o novinářskou profesi museli procházet prověrkami. V čele novinářské organizace stáli přesvědčení komunisté. Tato přísná nastavení v podstatě vylučovala legální přítomnost kritických opozičních hlasů ve veřejném prostoru.

Závěr

Druhá světová válka změnila zásadním způsobem uvažování celé společnosti v tehdejší Československu. Lidé stále měli v paměti, kam je dovedla demokracie západního typu. V krátkém sledu museli projít těžkými životními zkouškami – hospodářskou krizí, potupným mnichovským diktátem, který jejich zemi připravil o suverenitu, později protektorátem a nakonec druhou světovou válkou. Víra v demokratické principy se otřásla v základech. Posun v myšlení nalevo byl jasně patrný, socialismus se mnoha lidem zdál jako ideální cesta k vybudování lepší společnosti, kde se lidé nebudou bát o svůj majetek nebo životy, a to i za cenu ztráty určitých výsad typických pro svobodnou demokratickou společnost.

V této atmosféře se pochopitelně změnil i názor společnosti na média. Veřejný prostor ovládlo přesvědčení, že média měla na krizových letech nemalý podíl. Z toho důvodu panoval názor, že do budoucna nemohou být média předmětem nekontrolovatelného podnikání, ale naopak musejí podléhat státnímu dohledu. Vzniklo proto ministerstvo informací, které jednotlivými odbory na fungování médií v Československu dohlíželo. Současně s tím získala tuzemská média novou. Pokud v minulosti byla hlídacím psem demokracie, nyní bylo žádoucí, aby se podílela na obnově státu a budování nové a lepší společnosti.

Proměnila se také role novináře, který do budoucna měl být daleko důsledněji organizován v nově založeném Svazu českých novinářů. Členství ve Svazu jakožto podmínku vykonávání novinářské profese si o něco později vynutil zákon č. 101 z roku 1947. Ten zároveň v podstatě definoval, jaký vztah má mít novinář k budovatelské linii vládní politiky.

Specifické postavení měl v této době Československý rozhlas, který byl jednoznačně nejsilnějším masovým médiem v zemi. Také rozhlas získal novou roli – pokud v minulosti měl především zábavní a vzdělávací funkci, od roku 1945 dostal za úkol podílet se na obnově státu, ale i propagovat vládní politiku Národní fronty. Rozhlas tak záhy přestal být nestranný ve smyslu politickém. Naopak začal stále častěji zaujímat postoj k tehdejšímu dění. Začal se angažovat v zájmu vládní budovatelské

politiky, otevřeně pranýřoval negativní jevy v hospodářství, ale i ve společenském životě.

Obrovská moc rozhlasu ovlivňovat veřejné mínění v Československu pochopitelně lákala všechny tehdejší politické subjekty. Ze všech mocenských soubojů vycházela vítězně především Komunistická strana Československa. Z rozhlasu coby propagátora vládní politiky se poměrně brzy stal hlasatel názorů KSČ. Komunisté během tří poválečných let dokázali za pomoci úřednického aparátu ovlivňovat personální politiku rozhlasu a tím následně ovlivňovat také vysílání.

Situaci komunistům usnadňovalo úvodní „rozložení sil“. Komunisté od začátku ovládali důležité vedoucí pozice v rozhlase. Zároveň řídili ministerstvo informací, kterému byl rozhlas přímo podřízen. Neméně silné slovo měli komunisté také v jednatelské radě rozhlasu a v revoluční závodní radě rozhlasu. Fakt, že si komunisté dobře uvědomovali důležitost rozhlasu v boji o moc, lze dobře ilustrovat na vzniku rozhlasových komisí při Ústředním výboru KSČ. Prostřednictvím těchto komisí, jejichž existence byla běžné veřejnosti obvykle neznámá, komunisté detailně sledovali vývoj rozhlasu a velice systematicky pracovali na obsazování vybraných míst. Rozhlasové komise se scházely vcelku pravidelně a spolupracovaly se všemi výše zmíněnými úřady, hodnotili rozhlasové vysílání, apod. Především ale určovali, která pracovní místa v rozhlase by měla KSČ obsadit. Postupem času rozšířila své aktivity i na regionální studia, kde působily takzvané rozhlasové subkomise. V kooperaci s regionální stranickou buňkou KSČ či regionálním komunistickým tiskem pracovaly na obsazení redakcí straníky.

Dosazování straníků na vybrané pozice v rozhlase se komunistům bezpochyby dařilo. Komunisté měli celou řadu možností, jak personální složení rozhlasu ovlivnit – rozhodovali o přijímání nových zaměstnanců, stávající pracovníky přesunovali na méně zásadní pozice. Navíc na těžko nahraditelné funkce organizovali odborné stáže, kam se dostávali především straníci. K personálním změnám dokázali využít také „posluchače“ (aktivní sympatizanty KSČ), prostřednictvím kterých vyvíjeli tlak veřejnosti na personální obsazení rozhlasu.

Stranickost rozhlasu byla ostatně v období třetí republiky velkým tématem. Tisk demokratické opozice často kritizoval KSČ, že z rozhlasu udělal nástroj propagandy. Kritice zároveň neušli ani jednotliví čelní představitelé rozhlasu, kteří byli členy KSČ.

Významnou roli sehrál rozhlas ve vypjatých únorových dnech roku 1948. Rozhlas se během krize postavil zcela na stranu komunistů. Situace by pravděpodobně byla daleko složitější, kdyby komunisté systematicky neobsazovali určitá místa v rozhlase po celou dobu třetí republiky.

Už 17. února 1948 byla vyhlášena pohotovost všech členů KSČ. Všechny tři zpravodajské směny obsadili komunisté svými lidmi, do vysílání se tak dostávaly pouze názory jedné strany. Od poloviny února přejímal rozhlas zprávy z Rudého práva, od 20. února se zpravodajství přímo tvořilo v ÚV KSČ. Pokud zazněla ve vysílání stanoviska ostatních stran, šlo většinou o zkratkovité a zkreslené zprávy.

Rozhlas prošel znovu zásadní proměnou. Začal pracovat přímo pro KSČ. S tímto dovršením boje o moc odstartovaly masivní personální čistky. Nastalo období prověrek a kádrování, někdy označované jako revise dekretů z roku 1945, které trvalo až do roku 1951. Prověřkové komise hodnotily u každého zaměstnance míru politické angažovanosti. Řada zaměstnanců byla přesunuta na méně exponované pozice, nemálo zaměstnanců zamířilo přímo mezi dělníky do výroby. Zkušené zaměstnance nahrazovala nezkušená revoluční mládež. Rozhlas se tak stal výhradním propagátorem politiky KSČ a budování socialismu.

Summary

The Czechoslovak Radio was the strongest mass media in the country. Radio acquired a new role - if in the past was mainly to entertain and educate, since 1945, radio was given the task of resting the state, but also to promote government policies of the National Front. Radio soon ceased to be independent in the political sense. On the contrary, radio began to engage in the interest of the government policy.

The immense power of radio to influence public opinion in Czechoslovakia naturally attracted all political parties. The Communist Party of Czechoslovakia usually won all the power struggles. Radio as a promoter of government policy rather soon became an announcer of opinions of the Communist Party. Communists during the three postwar years managed to influence personnel policies of radio and consequently also affect the broadcast.

For communists the situation was easier than to "balance of power" from the beginning. The Communist Party got all important positions in radio. At the same time they controlled the Ministry of Information, which supervised the radio. Communists were equally strong also in the Board of Radio as well as the Revolutionary radio council. The fact that the Communists were well aware of the importance of radio in the struggle for power, can be illustrated by the emergence of Radio commissions at the Central Committee of the Communist Party. Through these commissions, whose existence was unknown to the general public, communists usually work on filling selected jobs in radio. Radio commissions usually cooperated with all authorities mentioned above. Later commissions expanded its activities to the regional radio studios. In cooperation with local Communist Party and Communist local press those organisations worked on the job positions in radio as well.

Communists succeeded in substituting party members at selected positions in Radio. They had a variety of options to influence the staff of Radio - they decided about hiring new employees, moved staff to less important positions. In addition they organized internships for hard-replaceable job positions. Personnel changes were also influenced by "listeners" (active supporters of the Communist Party), who developed through public pressure on staffing Radio.

Radio played an important role in February 1948. Broadcasting during the crisis supported the Communist Party only. In February 17, 1948 the Communist Party declared readiness of all members. News broadcasting was seized by communists . Since mid-February, Radio used reports from the Rude Pravo daily, from February 20 news were made directly in the Central Committee.

Radio has undergone a major transformation again. It began working directly for the Communist Party. With the culmination of power massive personal cleansing has begun. A period of personnel review lasted until 1951. Commissions assessed for each employee level of political engagement. Many employees were forced to move to less exposed positions, quite a few employees came directly to factories. Experienced staff was replaced by the inexperienced and revolutionary youth. Radio has become a promoter of the policy of the Communist Party and the building of socialism.

Použitá literatura a zdroje

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr, CEBE, Jan. *Řízení českých médií v letech 1945-1948*. In: SEKERA, Martin, ed. *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum, 2006.

BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945–1948*. In: KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, PRÁZOVÁ, Irena a VYKOUKAL, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. III, Média, Teritoriální studia. Praha: Matfyzpress, 2004. ISBN 80-86732-35-5.

BROD, Toman. *Operace Velký podvod. Cesta československých komunistů k moci v letech 1945-1948*. Praha: Magnet-Press, 1990.

CEBE, Jan. *Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů*. Mediální studia. 2012, roč. 6, č. 1, s. 17-44. ISSN 1801-9978.

DRÁPALA, Milan. *Na ztraceně vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000.

DRTINA, Prokop. *A nyní promluví Pavel Svatý*. Praha: Melantrich, 1947.

FLÉGL, Jindřich. *Radostný zjev mezi ochotníky*. In: Osvětová práce. 1950, č. 25.

HOLOMEK, Ondřej, 2007. *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 –1953*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.

HOŘENÍ, Zdeněk. *KSČ o tisku, rozhlasu a televizi*. Novinář, 1976.

HUDEC, Vladimír a kol. *Z historie naší novinářské organizace (1877 – 1987)*. Praha: Novinář, 1987.

JECH, Karel a KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: dokumenty*. Brno: ÚSD AV ČR, 2002.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Budovatelský rozhlas 1945 – 1948*. In: *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945 – 1948, I. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

KAPLAN, Karel a TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945 – 1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

KOČIAN, Jiří, PAŽOUT, Jaroslav a RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán, 2005.

KONČELÍK, Jakub, ORSÁG, Petr a VEČEŘA, Pavel. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.

KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003.

Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Praha: Svoboda, 1974.

LÁNÍK, Jaroslav. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2005.

LAŠTOVIČKA, Bohuslav. *Program našeho rozhlasu*. Praha: Náš rozhlas, 1945. roč. 12, č. 25.

OČADLÍK, Mirko. *Jaro a léto 1947 v Československém rozhlase: programové pořady Československého rozhlasu v Karlových Varech ve dnech 27. ledna – 1. února 1947*. Praha: Československý rozhlas, 1947.

OČADLÍK, Mirko. *Programové problémy rozhlasu: programové porady čsl. rozhlasu v Gräfenberku ve dnech 10. – 13. července 1946*. Praha: Československý rozhlas, 1946.

PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009.

PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno, 2008.

RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)*. Praha, 2003.

TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha 1993.

TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Odeon. 1990.

ZIERIS, Karel F.: *Nové základy českého periodického tisku*. Orbis, Praha 1947.

ŽITNÝ, Radek. *Protektorátní rozhlasový skeč (aneb jak zlomit vaz nejen králi komiků)*. Praha: BVD, 2010.

Elektronické zdroje

Archiv ČRo [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z <www: <http://www.rozhlas.cz/archiv/>>

Epravo.cz [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z www: <<http://www.epravo.cz/>>

Ústav pro českou literaturu AV ČR: digitalizovaný archiv časopisů [online]. 2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z www : <<http://archiv.ucl.cas.cz/> >

Zákony pro lidi [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z www: <<http://www.zakonyprolidi.cz/>>

Periodika

Svobodné slovo

Archivní fondy

Archiv Českého rozhlasu, prameny k dějinám Československého rozhlasu.

Národní archiv v Praze, fond ASYN.

Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo informací.

Národní archiv v Praze, fond Václav Kopecký.

Národní archiv v Praze, fond KSČ - Ústřední výbor 1945 - 1989.